A educación afectivo-sexual desde unha perspectiva de xénero

Mónica Martínez Baleirón

monicabaleiron@edu.xunta.gal

Educar para a igualdade nas relacións afectivo-sexuais

CFR de Lugo, 17/12/2019

Asesoría de Igualdade

881 997 598

asesoria.igualdade@edu.xunta.gal

http://www.edu.xunta.gal/portal/igualdade

http://www.edu.xunta.gal/portal/igualdade

http://www.edu.xunta.gal/portal/28586

Igualdade de xénero e educación afectivo-sexual

Mér, 28/08/2019 - 12:31

Na literatura coeducativa é un lugar común salientar os beneficios da educación afectivo-sexual para a consecución da igualdade entre homes e mulleres. A educación afectivo-sexual preséntasenos como un factor protector fronte ás relacións desiguais, tóxicas e violentas e fronte ás condutas que atentan contra a liberdade sexual das persoas, de aí a importancia de poñer o foco no seu tratamento nas distintas etapas educativas.

Na actualidade concíbese a educación afectivo-sexual nun sentido integral (EIS: educación integral en sexualidade; ESI: educación sexual integral) co fin de implicar os seus aspectos biolóxicos, psicolóxicos, afectivos, sociais, culturais, éticos e xurídicos. Este enfoque, promovido pola ONU, contribúe a comprensión da sexualidade en toda a súa complexidade co fin de que o alumnado goce dunha sexualidade positiva e dunha boa saúde sexual e reprodutiva.

Recollemos nesta nova algúns recursos para fundamentar o traballo neste eido:

- sobre o concepto de sexualidade: páxina de saúde sexual da Organización Mundial da Saúde.

- pautas internacionais para abordar a educación afectivo-sexual:

  Estándares de educación sexual para Europa (2010). OMS
  Orientaciones técnicas internacionales sobre educación en sexualidad. Un enfoque basado en evidencia orientado a escuelas, docentes y educadores de la salud (2010). UNESCO. Volume 1: Justificación de la educación en sexualidad. Volume 2: Temas y objetivos de aprendizaje. (133 páx.)
  Orientaciones técnicas internacionales sobre educación en sexualidad. Un enfoque basado en evidencia (2017). UNESCO. Resumo (6 páx.)
  Orientaciones técnicas internacionales sobre educación en sexualidad. Un enfoque basado en evidencia (2018). UNESCO. Documento completo (147 páx.)

- sobre o dereito e os beneficios da educación afectivo-sexual integral: *Emerging Evidence, Lessons and Practice in Comprehensive Sexuality Education - A Global Review* (2015). UNESCO.

- sobre a prevalencia do abuso sexual a menores en España: *Ojos que no quieren ver. Los abusos sexuales a niños y niñas en España y los fallos del sistema* (2017). Save the Children.

- sobre os efectos da pornografía nas relacións afectivo-sexuais: Nueva pornografía y cambios en las relaciones interpersonales de adolescentes y jóvenes (2019). Artigo.

- sobre os modelos de atracción na adolescencia: Los modelos de atracción en la adolescencia, ¿el triunfo de las identidades hegemónicas? (2015). Artigo

- sobre recursos e boas prácticas:

  Programa Skolae. Premio UNESCO de Educación de niñas y mujeres (2019). Navarra [104 páxinas]
  Sexualidades. Una propuesta para la Educación Secundaria Obligatoria (2019). Asturias [52 páx.]
  Guía de recursos y buenas prácticas de educación sexual (2015). Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud.
  Recursos para trabajar la ESI. Gobierno de Argentina

Índice

- Conceptos:
  - Sexualidade
  - Saúde sexual
  - Dereitos sexuais
- Educación sexual
  - concepto
  - modelos de ensinanza
  - que, quen, por que, como e cando
- Educación sexual e currículo escolar
- Xénero e educación sexual
- Recursos

- Actividades:
  - Traballo en infantil e primaria
  - Contidos da sexualidade na ESO
  - Escaleira da violencia de xénero
  - Mitos do amor romántico
  - Semáforo da violencia na parella
  - Modelos de atracción na adolescencia
  - Cuestionario para mozas e mozos

Conceptos

Sexualidade, saúde sexual e dereitos sexuais

Definición de sexualidade

"A **sexualidade** é un aspecto central do ser humano durante toda a súa vida e comprende sexo, xénero, identidades e roles, orientación sexual, erotismo, pracer, intimidade e reprodución.

A sexualidade experiméntase e exprésase a través de pensamentos, fantasías, desexos, crenzas, actitudes, valores, comportamentos, prácticas, roles e relacións. Mentres que a sexualidade pode incluír todas estas dimensións, non todas se expresan ou experimentan.

A sexualidade está influenciada pola interacción dos factores biolóxicos, psicolóxicos, sociais, económicos, políticos, étnicos, legais, históricos, relixiosos e espirituais". (OMS 2006:10).

Características da sexualidade

- É **inherente** ao ser humano: desde que nacemos somos seres sexuados, co cal todas as persoas poden desenvolver a súa sexualidade.
- É unha parte nuclear do ser humano porque contribúe á construción do noso proxecto persoal. Forma parte do noso **desenvolvemento integral**.
- É unha **realidade complexa** con compoñentes culturais, sociais, emocionais, afectivos, anatómicos, fisiolóxicos e conductuais.
- A súa abordaxe integra distintas **ópticas**: benestar emocional, saúde sexual e saúde reprodutiva.
- É un elemento de enriquecemento persoal, ten un **potencial humano positivo** (fonte de satisfacción e pracer). Con todo, Pode ser un **factor de risco**.
- Debe ser **satisfactoria, sa, oportuna e segura**.
- Implica un toma de **decisións** consciente.
- É un foco de **aprendizaxe** que produce efectos **positivos**.

Definición de saúde sexual

"**Saúde sexual** é un estado de benestar físico, emocional, mental e social con relación á sexualidade; non é a mera ausencia de enfermedade, disfunción ou incapacidade. A saúde sexual necesita un achegamento positivo e respectuoso á sexualidade e ás relacións sexuais, así como, a posibilidade de obter experiencias pracenteiras e seguras, libre de coacción, discriminación e violencia. A saúde sexual debe defender, protexer, manter e respectar os dereitos sexuais de todas as persoas" (OMS 2006:10).

A saúde sexual é un dos 5 aspectos principais da estratexia global de saúde reprodutiva da OMS aprobada na Asemblea Mundial para a Saúde de 2004.

Definición de dereitos sexuais

- Segundo a OMS, englóbanse dentro dos dereitos humanos que xa están recoñecidos nas leis nacionais, internacionais e noutros acordos sobre dereitos humanos.
  Inclúen o dereito de todas as persoas, libres de coacción, discriminación e violencia a:
  - Acadar os máis altos estándares de saúde sexual, incluíndo o acceso aos servizos de saúde sexual e reprodutiva.
  - Buscar, recibir e transmitir información sexual.
  - Recibir educación sexual.
  - Sentir respectada a súa integridade física.
  - Elixir libremente a parella.
  - Decidir ter unha vida sexual activa ou non activa.
  - Ter relacións sexuais consentidas ou de mutuo acordo.
  - Acceder ao matrimonio de xeito consentido.
  - Decidir se se quiere ou non ter descendencia, e cando tela.
  - Conseguir unha vida sexual satisfactoria, pracenteira e segura.

Fonte: *Estándares de educacións sexual para Europa*. OMS. (2010:25).

Educación sexual

Concepto, modelos de ensinanza, principios

Cando, como, quen, por que, que

Concepto

- Educación afectivo-sexual
- Educación sexual
- Educación sexual holística
- Educación sexual integral (ESI)
- Educación integral da sexualidade (EIS)
- Educación da sexualidade
- Educación emocional
- Educación para os afectos
- Coeducación emocional
- etc.

Cales son os modelos de ensinanza?

- **Tipo 1. Só abstinencia**
  Programas que se centran principal ou exclusivamente en absterse de ter relacións sexuais antes de matrimonio.
- **Tipo 2. Educación sexual integral**
  Programas que inclúe a abstinencia como unha opción, pero ademais dedícanlles atención aos métodos anticonceptivos e ás prácticas de sexo seguro.
- **Tipo 3. Educación sexual holística**
  Programas que inclúen os elementos de tipo 2, e tamén os pon nunha perspectiva máis ampla de crecemento persoal, sexual e de desenvolvemento.

Fonte: *Estándares de educacións sexual para Europa*. OMS (2010:20).

Educación sexual holística

- O enfoque holístico baséase na comprensión da sexualidade como unha área de potencial humano, pois axuda a desenvolver habilidades esenciais durante a infancia e a adolescencia para que poder determinar a súa propia sexualidade, así como as súas relacións nas distintas etapas do desenvolvemento.
- Ofrece apoio para que tanto eles como elass estean máis preparados para vivir a súa sexualidade e as súas relacións de forma completa e responsable. Estas habilidades tamén son esenciais para que se protexan de posibles riscos.
- A educación sexual es tamén parte dunha educación máis xeral e, polo tanto, aféctalle ao desenvolvemento da personalidade das nenas e dos nenos. A súa natureza preventiva non só contribúe á prevención das consecuencias negativas relacionadas coa sexualidade, tamén pode mellorar a calidade de vida, a saúde e o benestar. Deste xeito a educación sexual favorece a promoción da saúde en xeral.

Fonte: *Estándares de educacións sexual para Europa*. OMS. 2010. páx. 7-8.

Principios da educación sexual holística

- A educación sexual será **acorde á idade**, axustada ao nivel de **desenvolvemento** e comprensión, con responsabilidade cultural, social e sensibilidade (perspectiva e enfoque) de **xénero**. Que se corresponda coa realidade da vida das persoas novas.
- Baséase nos **dereitos humanos** (sexuais e reprodutivos).
- Baséase nun concepto holístico de **benestar**, onde se inclúe a saúde.
- Baséase firmemente na **igualdade de xénero**, na libre determinación e na aceptación da **diversidade**.
- Comeza no **nacemento**.
- Debe ser entendida como unha contribución a unha sociedade máis xusta e comprensiva para o **empoderamento** individual e comunitario.
- Baséase nunha **información científica** precisa.

Fonte: Estándares de educacións sexual para Europa. OMS (2010:37).

Cando hai que ensinala?

- A educación sexual comeza na primeira infancia e progresa a través da adolescencia e da vida adulta. Busca protexer e apoiar un desenvolvemento seguro da sexualidade na infancia e mais na mocidade.
- Prepárase e faise competentes a nen@s e moz@ a través de información, habilidades e valores positivos para que comprendan e gocen da súa sexualidade e das súas relacións de xeito seguro e satisfactorio, responsabilizándose da súa propia saúde sexual e do seu benestar e mais do das doutras persoas.
- Permítelles que poidan facer eleccións que melloren as súas vidas e contribúan a facer unha sociedade máis compasiva.
- Tod@s @s nen@s e moz@s teñen dereito a acceder a unha educación sexual adecuada á súa idade.

<u>Fonte</u>: *Estándares de educacións sexual para Europa*. OMS (2010:26, 29 e ss.)

Como hai que ensinala?

- Sen **medos**, sen tabús, sen mitos, sen prexuízos, sen pseudociencia.
- Con **fundamento científico** e desde fontes de información autorizadas.
- Desde un punto de vista **interdisciplinario** e transversal.
- Ao longo da vida, tendo sempre en conta a adecuación á **idade** e ao **desenvolvemento**.
- Coa participación activa do alumnado, de xeito **interactivo**.
- Desde un **enfoque profesional positivo**.
- **Integrada** no contorno e partindo da experiencia, deconstruíndo as falsas crenzas.
- Nun **clima de confianza** e seguridade.
- Coa cooperación entre a **familia** e a escola.
- Conxugando **fontes** informais e formais.
- Empregando **recursos** que conecten cos intereses do alumnado.
- Desde a **proactividade** (e non desde a reactividade), entendéndoa como factor protector.
- Respondendo ás necesidades dunha **sociedade en cambio**.
- Atendendo as **diferenzas de xénero** respecto da maneira de entender e xulgar a sexualidade.
- Abordando a repercusión da **pornografía** e da **prostitución** na conduta sexual masculina.

Quen debe ensinala?

- Fontes informais (complementaria, insuficiente)
  - Familia
  - Grupo de iguais
  - Medios de comunicación

Quen debe ensinala?

- Fontes informais (complementaria, insuficiente)
  - Familia
  - Grupo de iguais
  - Medios de comunicación
- Fontes formais
  - Docentes
  - Profesionais da saúde (medicina, psicoloxía, sexoloxía)
  - Material divulgativo realizado desde fontes autorizadas

Quen debe ensinala?

- Fontes informais (complementaria, insuficiente)
  - Familia
  - Grupo de iguais
  - Medios de comunicación
- Fontes formais
  - Docentes
  - Profesionais da saúde (medicina, psicoloxía, sexoloxía)
  - Material divulgativo realizado desde fontes autorizadas

Cuestións para o debate:

En que poñen o foco?: nos riscos, nas experiencias, nas expectativas...

Conseguen chegar ao alumnado? Cobren as súas necesidades? E as expectativas?

Contribúen a responder ás necesidades sociais?

Por que hai que abordar a educación sexual na escola?

- É un dereito humano recoñecido para toda a poboación.
- No caso da adolescencia, é unha necesidade froito do desenvolvemento (adolescentes en construción).
- É un contido curricular, é de obrigado cumprimento.
- A familia non sempre a aborda.
- As fontes informais son a principal fonte de información da poboación escolar.
- Está educando a rede (máis recursos e maior exposición).
- As aprendizaxes informais incorren en estereotipos e trasladan unha imaxe denigrante da muller.

Obxectivos educativos

- Contribuír ao desenvolvemento integral do alumnado e ao seu enriquecemento persoal.
- Transmitir unha actitude positiva da sexualidade.
- Responsabilizar o alumnado da toma de decisión responsable sobre a súa sexualidade.
- Reducir as taxas de VIH.
- Reducir a transmisión de infeccións por vía sexual (ITS).
- Evitar os embarazos non desexados/non planificados/involuntarios.
- Evitar a violencia sexual.

Resultados educativos (1/2)

1. Contribuír a un **clima social tolerante**, aberto e respectuoso coa sexualidade, cos diversos estilos de vida, coas actitudes e cos valores.
2. Respectar a **diversidade** sexual e as diferenzas de xénero, así como, ser conscientes da identidade sexual e dos roles de xénero.
3. Facer competentes ás persoas para que sexan quen de **tomar decisións informadas** baseadas no coñecemento e de **actuar con responsabilidade** cara a si mesmos e cara ás súas parellas.
4. Ser conscientes e **coñecer o corpo humano**, o seu desenvolvemento e o seu funcionamento, en particular no relativo á sexualidade.
5. Poder desenvolvernos como seres sexuados, aprendendo a expresar os sentimentos e as necesidades, para **vivir a sexualidade de xeito pracenteiro** (gratificante), así como desenvolver os roles de xénero e a nosa identidade sexual.
6. Adquirir **información axeitada** sobre os aspectos físicos, cognitivos, sociais, emocionais e culturais da sexualidade e mais sobre a contracepción, a prevención de ITS, VIH e a coacción sexual.

Fonte: *Estándares de educación sexual para Europa*. OMS. 2010. páx. 37-38.

Resultados educativos (2/2)

7. Conseguir as **habilidades** necesarias para tratar todos os aspectos relativos coa sexualidade e coas relacións.
8. Ter a información sobre os **servizos sanitarios** e seu acceso, en particular en caso de problemas e dúbidas relacionadas coa sexualidade.
9. Reflectir a diversidade de normas e valores en sexualidade, relacionada cos dereitos humanos que nos permitan o desenvolvemento dunha **actitude crítica**.
10. Ser quen de construír **relacións igualitarias** baseadas no coñecemento mutuo e no respecto polas necesidades e polos límites das outras persoas co fin de ontribuír á prevención dos abusos **sexuais** e mais da violencia.
11. Ser quen de falar sobre a sexualidade, as emocións e as relacións nunha **linguaxe adecuada**.

Fonte: *Estándares de educacións sexual para Europa*. OMS. 2010. páx. 37-38.

Para debater:

crenzas sobre a educación sexual	SI	NON	¿?
A educación sexual leva á iniciación sexual temperá			
A educación sexual priva os nenos e as nenas da súa inocencia			
A educación sexual vai en contra da nosa cultura ou da nosa relixión			
O papel de educar o alumnado sobre a sexualidade correspóndelles ás familias			
As familias vanse opoñer a que a educación sexual se aprenda nas escolas			
A educación sexual pode ser boa na adolescencia, pero é inapropiada na infancia			
Pode que o profesorado se sinta incómodo incomodos ou non teña as habilidades necesarias para impartir educación sexual			
Impartir educación sexual é demasiado difícil para o profesorado			
A educación sexual xa está cuberta en distintas materias			
A educación en sexualidade debería promover os valores positivos e a responsabilidade			
A xente nova xa sabe todo o que hai que saber sobre o sexo e a sexualidade coa axuda da internet e das redes sociais			
Pode que as autoridades relixiosas non apoien a educación sexual			
A educación sexual é unha forma de mover a mocidade cara a estilos de vida alternativos			

Para afondar: analizar contidos e franxas de idade

- Texto 1:
  - ***Estándares de educacións sexual para Europa***. OMS. 2010
    páx. 29-36. Contidos por grupos de idade
- Texto 2:
  - ***Orientaciones técnicas internacionales sobre educación en sexualidad. Un enfoque baseado en evidencia***. UNESCO. 2018
    Informe completo. 2018. Evidencias e temas. Páx. 87-89
    Resumo. 2017. Evidencias. Páx. 4-5
- Texto 3:
  - ***Sexualidades***. Principado de Asturias . 2019
    Táboa de contidos

Para afondar: desmontando mitos

- ***Orientaciones técnicas internacionales sobre educación en sexualidad. Un enfoque baseado enevidencia***. UNESCO. 2018
  - Incidencia da educación sexual (p. 29-31):
    - Retarda o inicio das relacións sexuais
    - Reduce a frecuencia das relacións sexuais
    - Diminúe o número de parellas sexuais
    - Diminúe as condutas de risco
    - Aumenta o uso do preservativo
    - Aumenta o uso de anticonceptivos
  - Argumentario para desbotar falsas crenzas (p. 86-88)

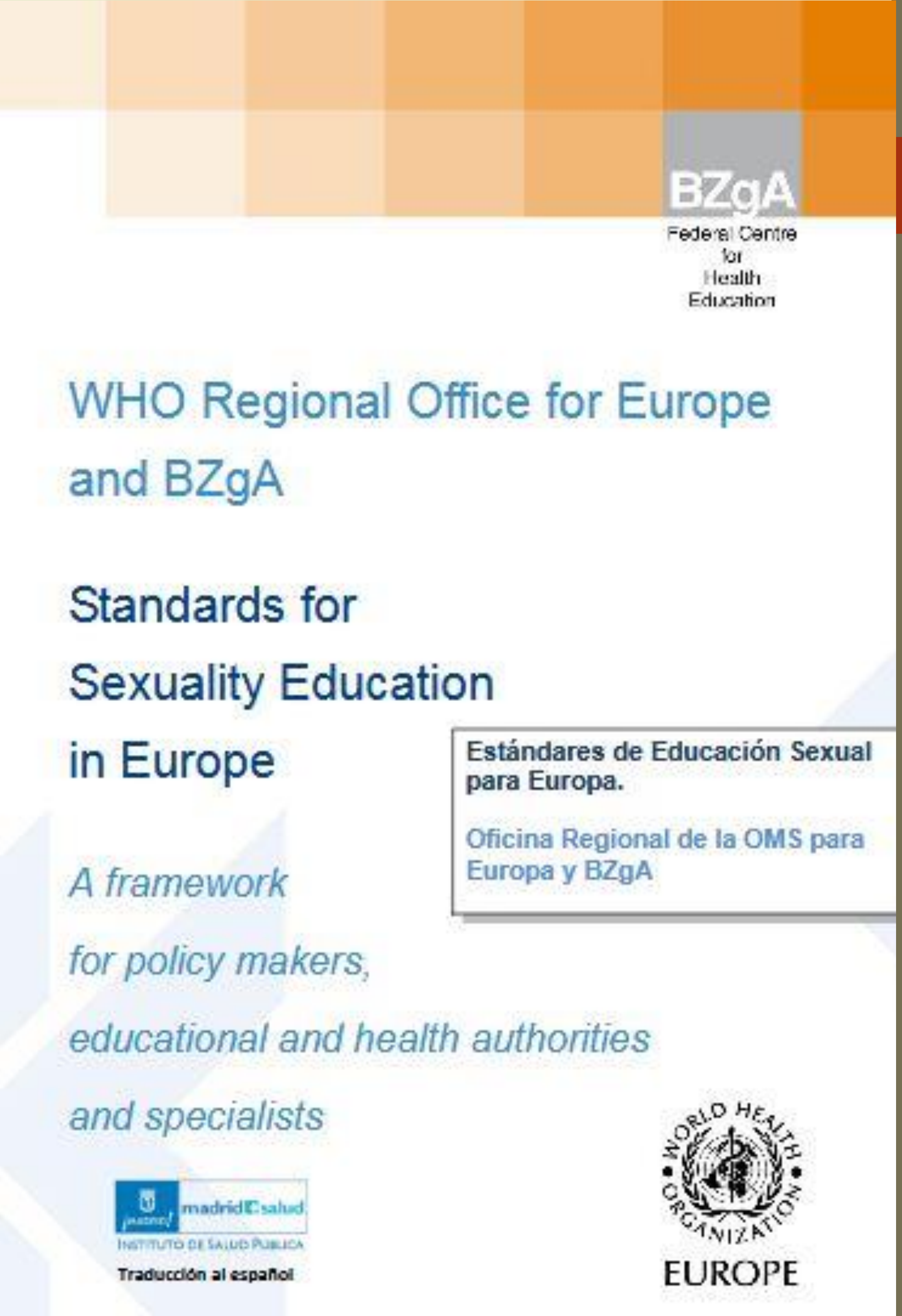
BZgA
Federal Centre for Health Education

WHO Regional Office for Europe and BZgA

Standards for Sexuality Education in Europe

Estándares de Educación Sexual para Europa.

Oficina Regional de la OMS para Europa y BZgA

A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists

madrid salud
Instituto de Salud Pública
Traducción al español

World Health Organization
EUROPE

Estándares de educación sexual para Europa

OMS. 2010

- Estilo: texto técnico
- Tema: marco conceptual (definicións), análise internacional, currículo por idade
- Destino: persoal especializado, responsables públicos
- Observacións: descargable na rede, documento completo.

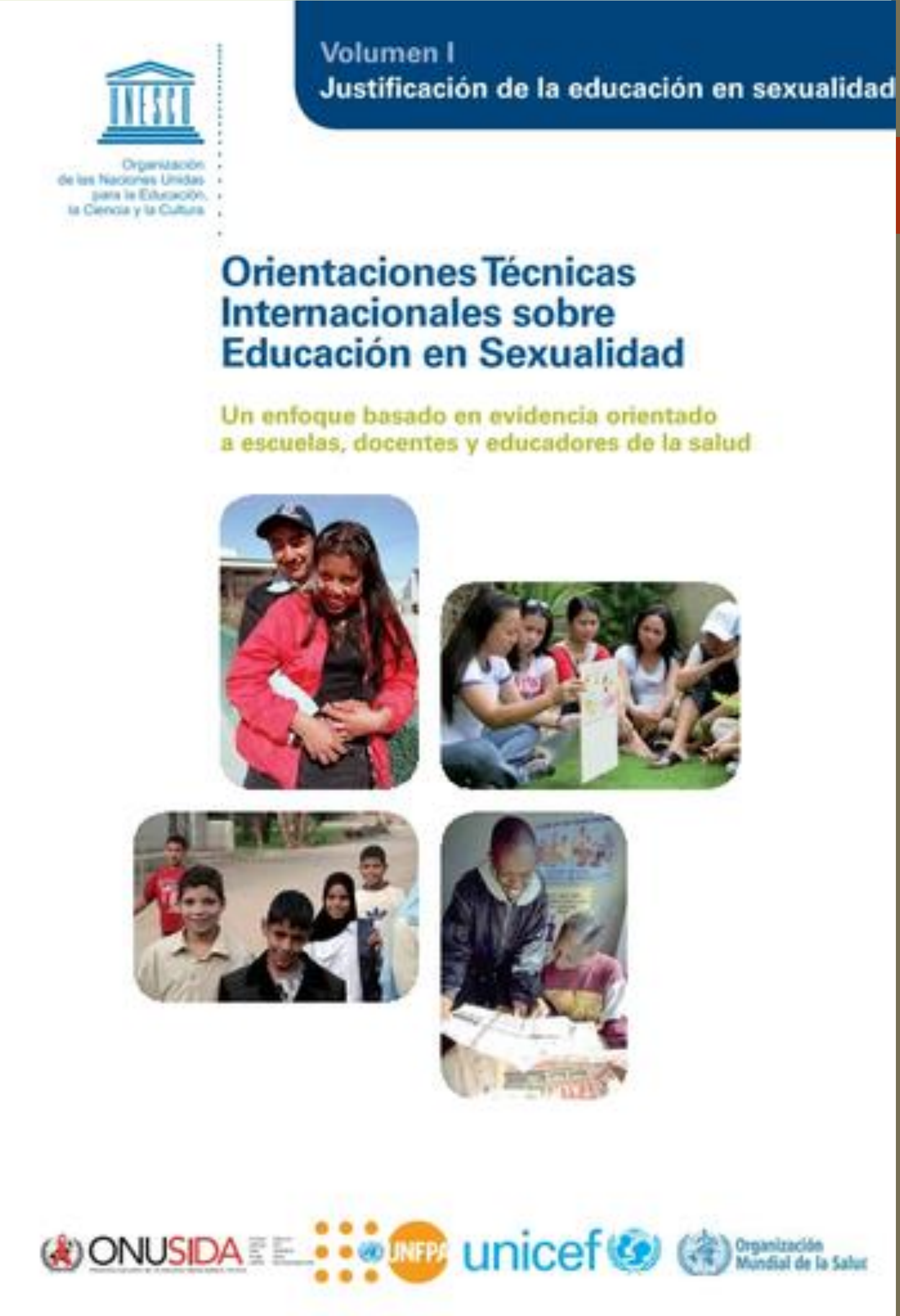

Orientaciones Técnicas Internacionales sobre Educación en Sexualidad

UNESCO. 2010

- Estilo: texto técnico
- Tema: xustificación da materia (vol. 1), temas e obxectivos de aprendizaxe (vol. 2)
- Destino: para persoal docente, persoal sanitario con función educadora
- Observacións: descargable na rede, 2 volumes, amplo marco teórico, establece obxectivos por idades.

Orientacions técnicas internacionales sobre educación en sexualidad. Un enfoque baseado en evidencia

UNESCO. 2017

- Estilo: divulgación
- Tema: datos científicos, efectos positivos da ESI, currículo por idade
- Destino: persoal especializado, responsables públicos
- Observacións: descargable na rede, resumo (6 páx.), documento técnico completo(149 páx.)

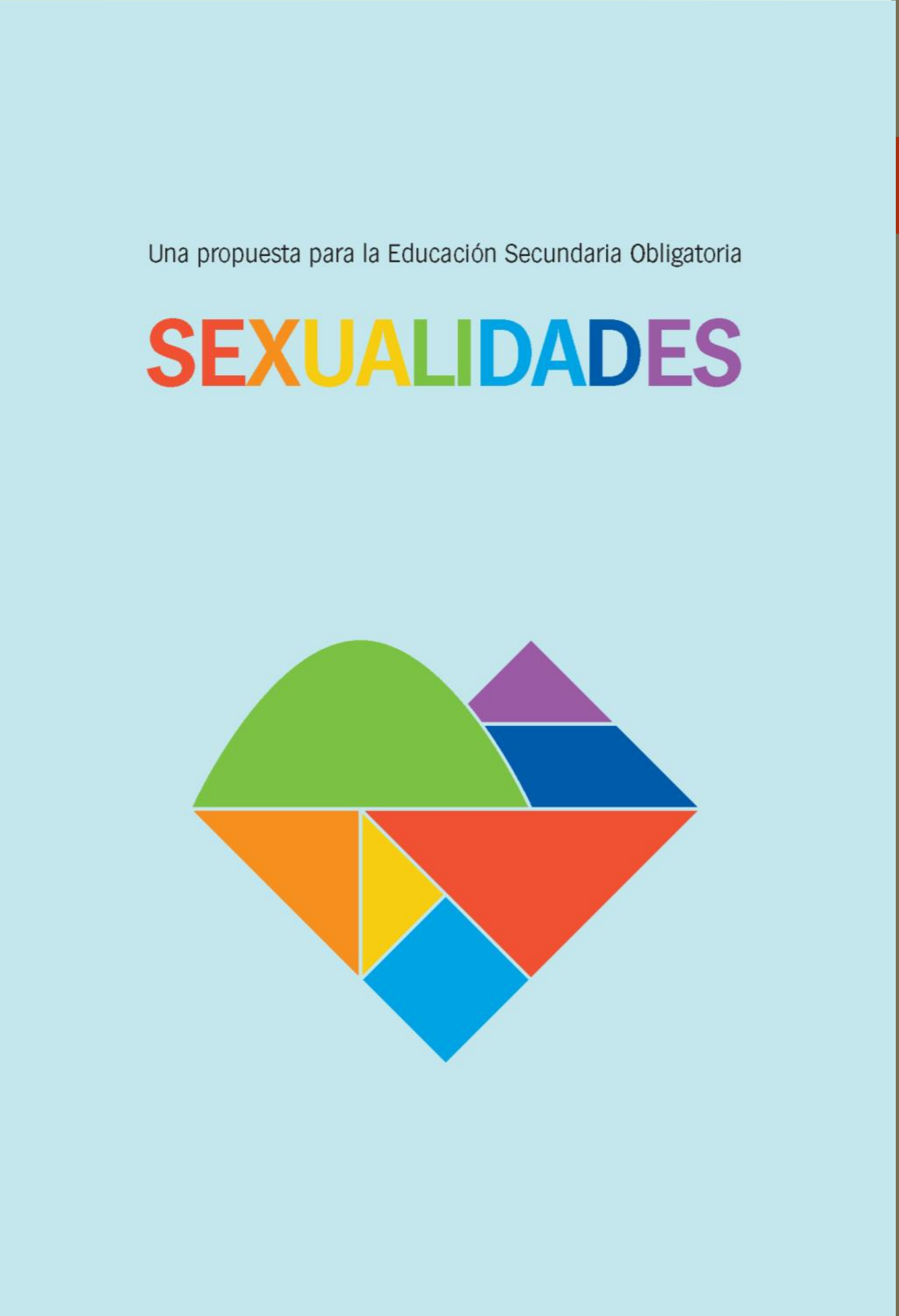

Sexualidades. Una propuesta para la ESO

Principado de Asturias. 2019

- Estilo: programación didáctica, manual de aula
- Tema: autocoñecemento, autoestima, corpo, bo trato, corresponsabilidade, imaxe corporal, amor, etc.
- Destino: para o profesorado da ESO
- Observacións: programación de contidos, actividades por sesións para cada nivel da ESO, moi completo, 12 sesións por nivel, ideal para titoría
- Fonte: https://www.astursalud.es/noticias/-/noticias/sexualidades-una-propuesta-para-la-educacion-secundaria-obligatoria

Educación sexual e currículo escolar

Lexislación educativa

- Educación en valores como elemento transversal
- LOE-LOMCE: "sexual" (2), "sexualidade" (1)
  - principio educativo: recoñecemento da diversidade afectivo-sexual
  - convivencia: protección ante o acoso baseado no xénero, na orientación ou na identidade sexual
  - obxectivos educativos
  - elementos transversais
  - competencias: non figura na orde
  - contidos curriculares: Bioloxía (3° da ESO), Psicoloxía (2° bac)
- Falta/nula concreción desenvolvemento curricular.

Xénero e educación sexual

Como correlaciona a educación sexual co xénero?

- Socialización diferencial do amor.
- Visión do mundo binaria e normativa (estereotipada).
- Visión da muller como obxecto de desexo vs. suxeito de pracer.
- Hipersexualización das nenas e das mulleres.
- Choque entre a realidade e a hiperrealidade do porno.
- Aprendizaxe masculina distorsionada e degradante da sexualidade feminina.
- Escalada de conduta cara a prácticas de alto risco.
- Aumento das denuncias por delitos e ciberdelitos sexuais cometidos contra as mulleres.

SOCIALIZACIÓN DIFERENCIAL DO AMOR

- A muller para o amor, o home para o éxito profesional
- Mitos do amor romántico vs. ideal romántico, romanticismo
- Espellismo da igualdade, tamén nas relacións de parella
- Herdanza dunha cultura do amor patriarcal
- Home dominante vs. muller subordinada, dependente
- Desencontro emocional: "uns homes desorientados buscan mulleres que xa no existen, mentras que elas, decepcionadas, esperan etopar homes que aínda están por vir" (Antoni Bolinches)

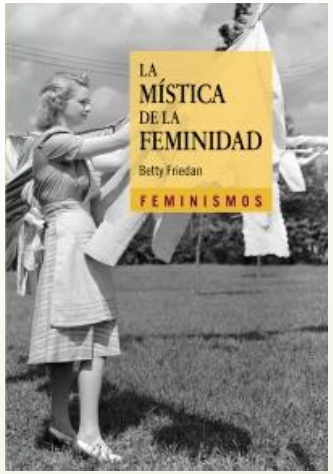

SOCIALIZACIÓN DIFERENCIAL DO AMOR

- Segundo Kate Millet para cambiar as desigualdades de xénero non abonda con combatelas no espazo público, hai que mudar as relacións nos espazos íntimos

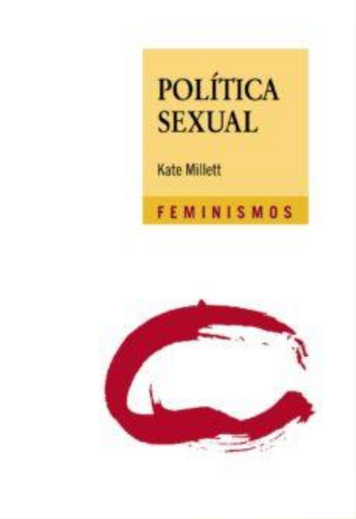

8. "El amor ha sido el opio de las mujeres, como la religión el de las masas: mientras nosotras amábamos, los hombres gobernaban (...) Tal vez no se trate de que el amor en sí mismo sea malo, sino de la manera en que se empleó para engatusar a las mujeres y hacerlas dependientes, en todos los sentidos (...) Entre seres libres es otra cosa".

VISIÓN DO MUNDO NORMATIVA

- Principio democrático do respecto pola diversidade afectivo-sexual: orientación sexual e identidade de xénero
- Principio democrático do respecto pola diversidade de xénero.
- Sociedade plural # proxección normativa da sociedade.
- Acentuación dos estereotipos de xénero na representación da sociedade: reprodución dos modelos de femininade (beleza) e masculinidade (éxito).
- Disolución gradual do modelo de familia patriarcal (pai provedor + nai ama de casa)

VISIÓN DAS MULLERES COMO OBXECTO

- Obxecto sexual ao servizo do home
- Obxecto de desexo # obxecto desexante
- Compracer # con pracer
- Consentimento # con sentimento

HIPERSEXUALIZACIÓN DAS MULLERES

- Construción da imaxe da muller baixo unha ollada masculina.
- Sobrerrepresentación da sexualidade feminina na sociedade, nos medios de comunicación.
- Exposición das nenas como mulleres (maquillaxe, baile erótico).
- Negación das mulleres máis alá de obxectos de beleza.

REALIDADE # HIPERREALIDADE DISTORSIÓN DA SEXUALIDADE

- O porno como construtor da sexualidade
- Erotización da violencia
- Cultura da violación
- Despersonalización das relacións sexuais (relación vs. xogo, experiencia)

MODELO DE MASCULINIDAD TÓXICA:
cómo se fabrica un putero

"Su actitud y su servicio fueron simplemente una chapuza... Me hizo una mamada sin ningún interés. A cada rato se apartaba para coger aire y movía la mandíbula de lado a lado, frotándose la cara, con el ceño fruncido... Le pregunté si solía chupar las pelotas... puso cara como de estar enferma y dijo "No".

A esas alturas yo estaba totalmente cabreado por sus obvias ganas de terminar... Entonces... pasó a contarme una historia personal, extremadamente triste... Parecía que se iba a echar a llorar, pero entonces se recompuso... Me sentí como una mierda, como si estuviera abusando de la pobre chica.

Me corrí, me vestí y me fui, amargado, sintiéndome como un cabrón y lo más bajo de la escala social. Chicas así no deberían estar trabajando. Por esto es por lo que hay que regular la industria e introducir alguna clase de protección al consumidor... Estoy realmente molesto. Necesitaba alegrarme porque últimamente mi vida ha dado un giro de mierda y Heaven solo consiguió hacerme sentir peor."

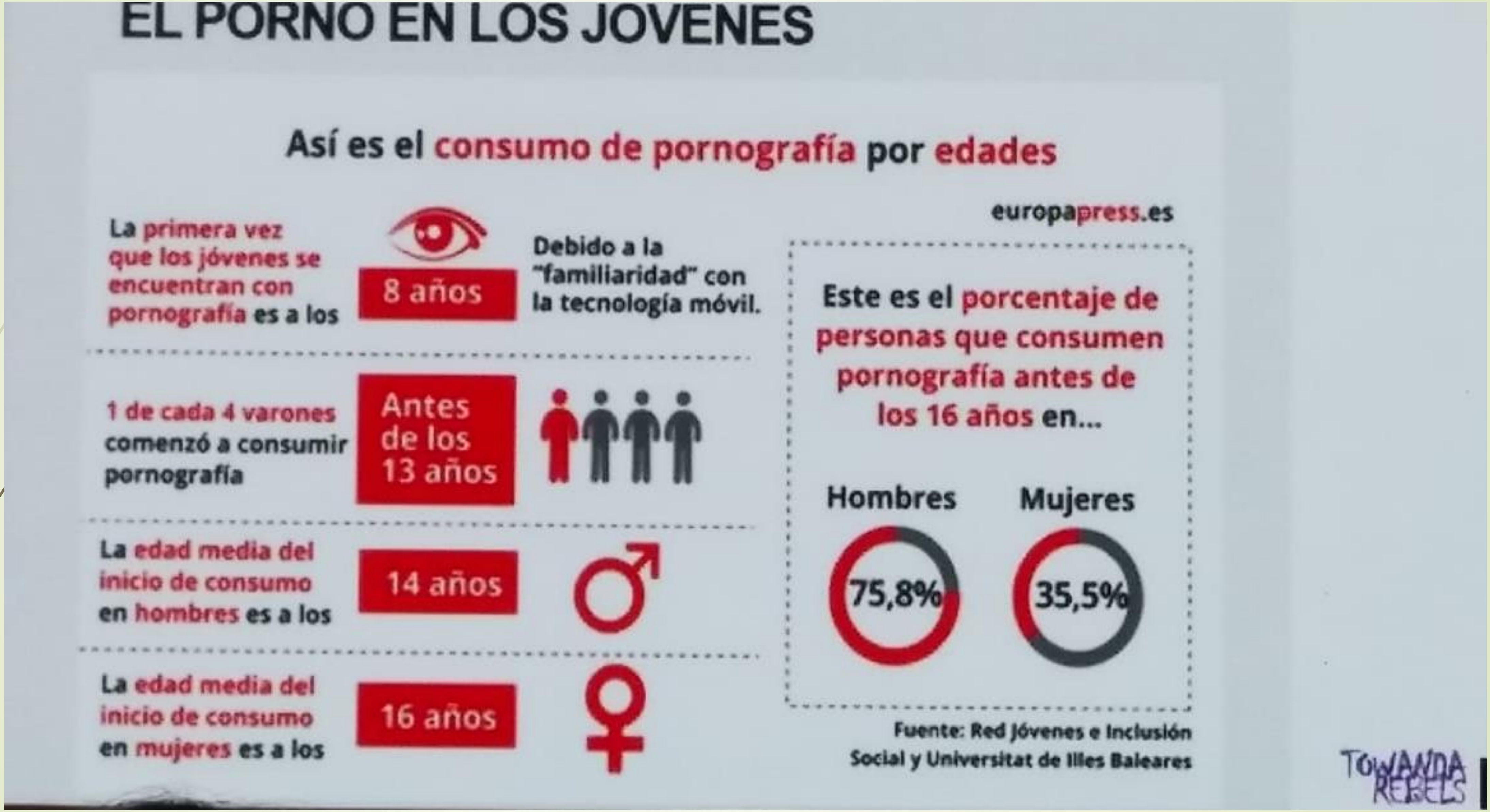
EL PORNO EN LOS JOVENES
Así es el consumo de pornografía por edades
europapress.es
La primera vez que los jóvenes se encuentran con pornografía es a los
8 años
Debido a la "familiaridad" con la tecnología móvil.
1 de cada 4 varones comenzó a consumir pornografía
Antes de los 13 años
La edad media del inicio de consumo en hombres es a los
14 años
La edad media del inicio de consumo en mujeres es a los
16 años
Este es el porcentaje de personas que consumen pornografía antes de los 16 años en...
Hombres
75,8%
Mujeres
35,5%
Fuente: Red Jóvenes e Inclusión Social y Universitat de Illes Baleares
TOWANDA REBELS

ESCALADA DE CONDUTA

- Descenso na idade de consumo de porno
- Descenso da idade de inicio sexual
- Aumento das prácticas de risco
  - sexo sen preservativo
  - inicio temperán
  - aumento do nº de parellas sexuais
- Aumento das prácticas de alto risco
- Aumento das ITS
- Aumento do uso da píldora do día despois como anticonceptivo
- Aumento do número de incidencias por difusión de imaxes sexuais de menores

AUMENTO DAS DENUNCIAS

- Aumento das denuncias de agresión sexual.
- Aumento do número de ordes de afastamento contra menores.

LA FISCALÍA PLANTEA CÁMARAS EN LAS AULAS

Se incrementan un 43% las violaciones protagonizadas por menores en España

La Fiscalía resalta la "inequívoca" tendencia del incremento de la violencia entre menores, adolescentes y jóvenes tanto en el ámbito doméstico como en las relaciones sentimentales

El Confidencial

TRIBUNALES / MEMORIA DE LA FISCALÍA

La Fiscalía asocia al 'porno' el "inquietante" aumento de los delitos sexuales entre jóvenes

Los delitos de naturaleza sexual aumentaron un 23% en 2018 respecto al año anterior. Llegaron hasta los 18.986.

9 septiembre, 2019 - 14:01

El Español

eldiario.es

Elecciones 10N | Exhumación de Franco | Catalunya | El máster de Cifuentes | Pensione

El número de procedimientos por delitos sexuales se incrementa un 23% en un año, según la Fiscalía

El vídeo porno más visto de Internet recrea una brutal violación en grupo

Las agresiones físicas y verbales son la tónica dominante en buena parte de los **vídeos porno** que circulan por Internet.

AGRESIONES SEXUALES ›

La escuela de 'las manadas'

El porno, la normalización y erotización de la violencia o la falta de empatía están detrás de las violaciones en grupo

Violaciones grupales: 37 'manadas' en ocho meses

La última denunciada la violación múltiple la pasada noche de seis hombres a una joven de 18 años en Bilbao

Efe | València | 02.08.2019 | 13:56

HAI 3 SOLUCIÓNS!!!!

1

Conseguir que a educación sexual deixe de ser un tabú e convertela nun factor protector.

2

Promover formas de relación igualitarias e de respecto entre os homes e as mulleres.

3

Converter os nos centros educativos en espazos seguros fronte a todo tipo de violencias.

obxectivos para H e M

- deconstruír a masculinidade tradicional
- desenvolver a educación emocional
- traballar a resistencia á frustración
- contribuír á construción dun mundo máis xusto

- deconstruír os roles tradicionais
- aumentar a autoestima
- identificar os sinais de alerta
- emprender proxectos persoais propios

Recursos

bibliografía comentada, recursos audiovisuais, ligazóns

Fontes autorizadas

- **OMS e UNESCO**: estándares internacionais de educación sexual
- **Ministerio de Sanidade**: informes sobre a percepción social da violencia sexual e dos estereotipos de xénero
- **Delegación del Gobierno para la Violencia de Género**:
  - *Percepción social de la violencia sexual* (2018)
- Informe Anual da **Fiscalía do Estado** (2019): incidencia dos delitos sexuais cometidos por menores

Recursos educativos

- Portal de igualdade: actividades, formación, recursos, documentos etc.
- Instrución para a elaboración do Plan de Igualdade
- Plan Proxecta
  - Quérote+
  - Xente con Don
- Contratos-programa
  - Modalidade 3: IGUÁLA-T
- Materias de libre configuración autonómica:
  - Igualdade de xénero (1° e 2° da ESO)
  - Coeducación para o Século XXI (1° de bacharelato)

Recursos audiovisuais

- "Tenemos que hablar de sexo". *La sexta columna*. La Sexta (6/9/2019)
- "Sexo: la mala educación". *Salvados*. La Sexta (18/11/2018)
- "Sentir que si, sentir que no". (2018). Ayunt. de Barcelona. 4 capítulos. Inclúe guía didáctica.
- Serie de TV: *Masters of Sex* (2013-2016). Amazon Premium. 4T
- Serie de TV: *Insecure* (2016-). HBO. >4T
- Serie de TV: *La caza* (3T)
- Serie de TV: *Sex education*
- Documental: *The Mask you Live in* ("Vivir con una máscara") (2015). Netflix
- Curtametraxe: Para (violación en cita) en Vimeo.
- Webserie: Sex (ASEIA). Feita en Galicia.

Estándares internacionais

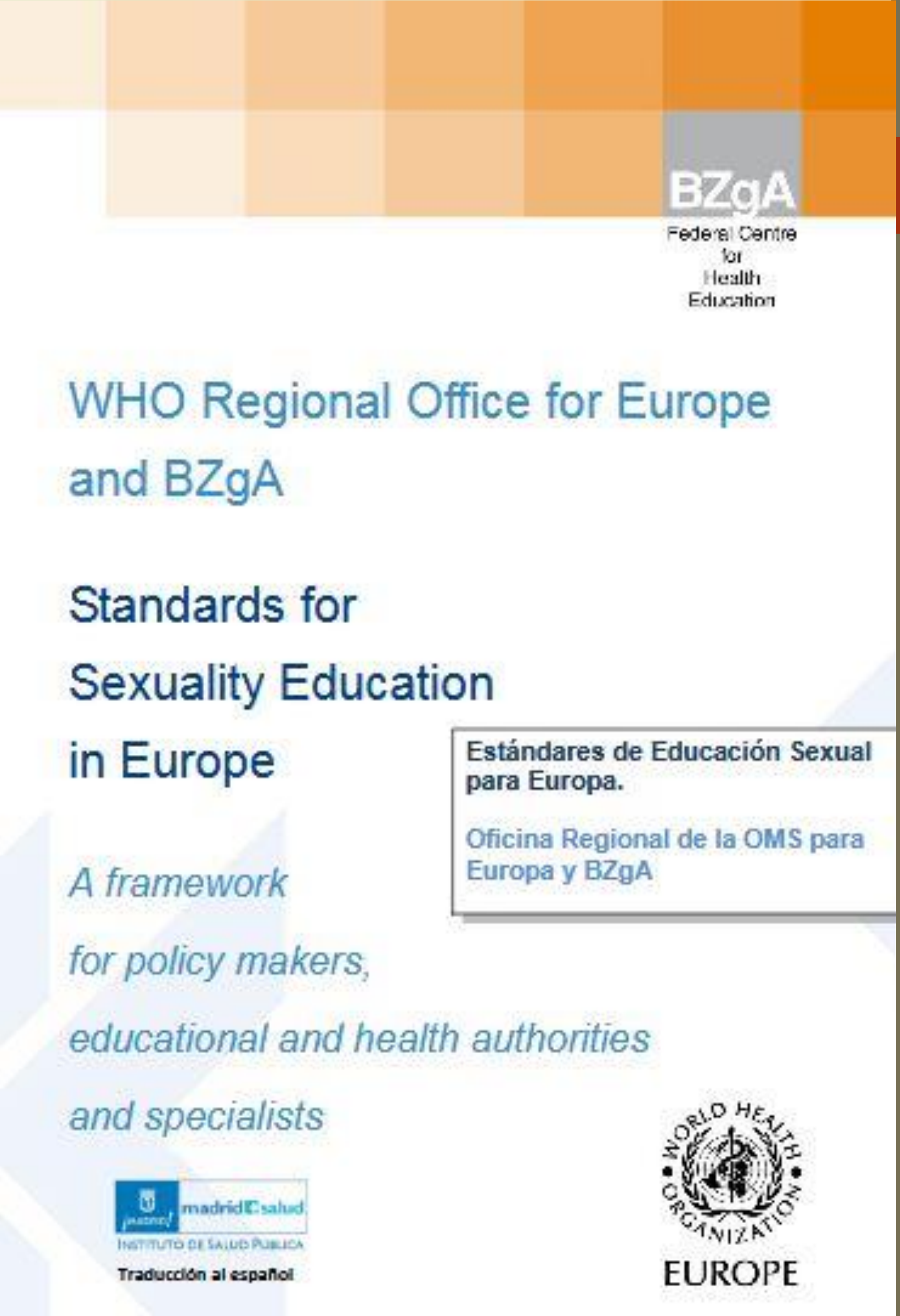

Estándares de educación sexual para Europa

OMS. 2010

- Estilo: texto técnico
- Tema: marco conceptual (definicións), análise internacional, currículo por idade
- Destino: persoal especializado, responsables públicos
- Observacións: descargable na rede, documento completo.

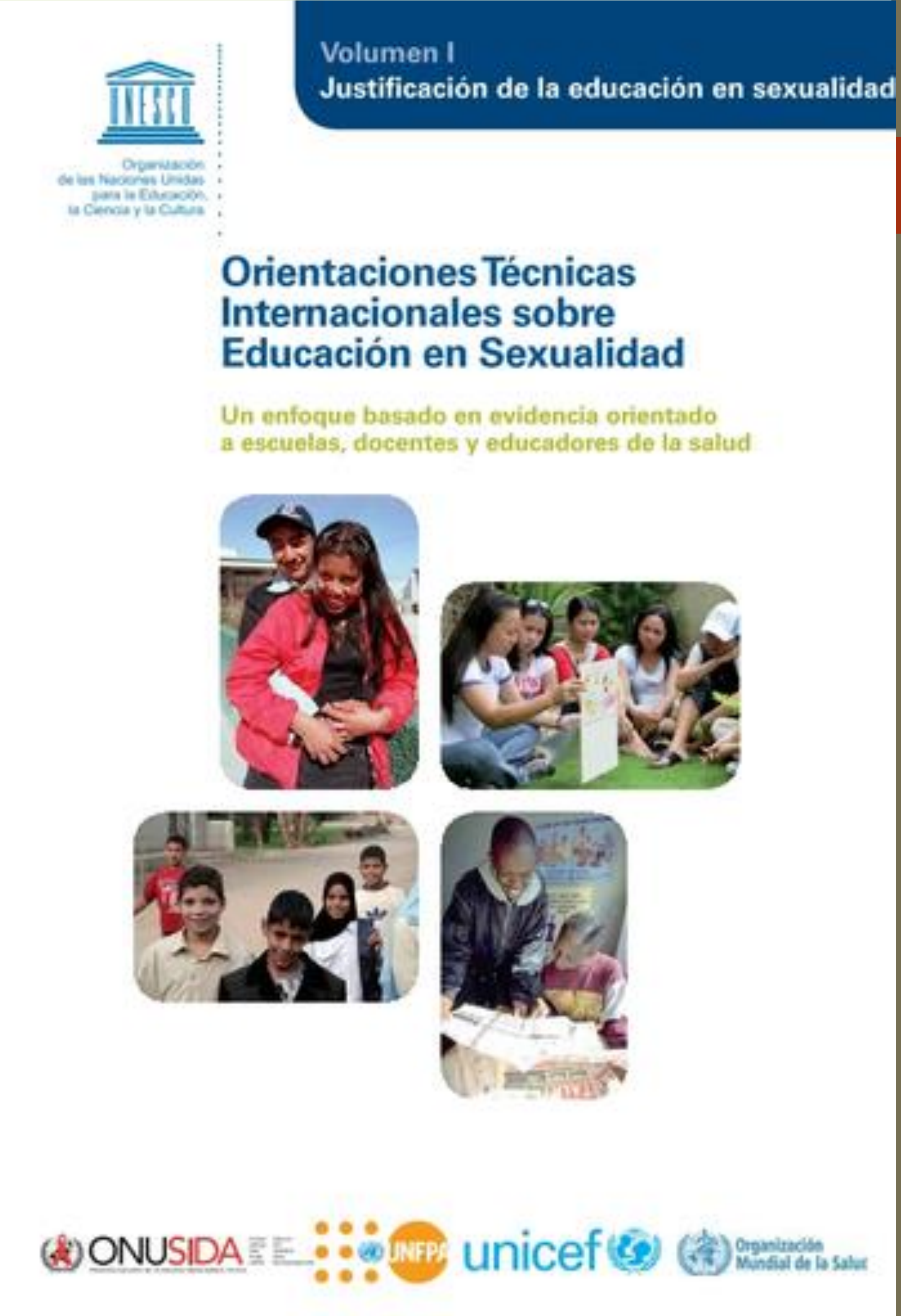

ORIENTACIONES TÉCNICAS INTERNACIONALES SOBRE EDUCACIÓN EN SEXUALIDAD (2010)

UNESCO

- Estilo: texto técnico
- Tema: xustificación da materia (vol. 1), temas e obxectivos de aprendizaxe (vol. 2)
- Destino: para persoal docente, persoal sanitario con función educadora
- Observacións: descargable na rede, 2 volumes, amplo marco teórico, establece obxectivos por idades.

Orientaciones técnicas internacionales sobre educación en sexualidad. Un enfoque baseado en evidencia

UNESCO. 2017

- Estilo: divulgación
- Tema: datos científicos, efectos positivos da ESI, currículo por idade
- Destino: persoal especializado, responsables públicos
- Observacións: descargable na rede, resumo (6 páx.), documento técnico completo(149 páx.)

Para todo o profesorado

Ám@me. Pensar o amor no século XXI (2018)

Chis Oliveira e Amada Traba. Ed. Xerais

- Estilo: divulgativo
- Tema: o amor, mitos do amor romántico, diversidade afectivo-sexual, relacións e redes, pornografía, maltrato, bo trato
- Destino : para o profesorado
- Observacións: manual de cabeceira, mitos do amor romántico (cap. 3), pornografía (cap. 8).

El buentrato como proyecto de vida (2016)

Fina Sanz. Ed. Kairós

- Estilo: divulgativo
- Tema: modelo de maltrato, o botrato, o amor como proxecto vital
- Destino : para o profesorado
- Observacións: enfoque positivo, claves para o autocoñecemento e a comprensións dos problemas sentimentais,

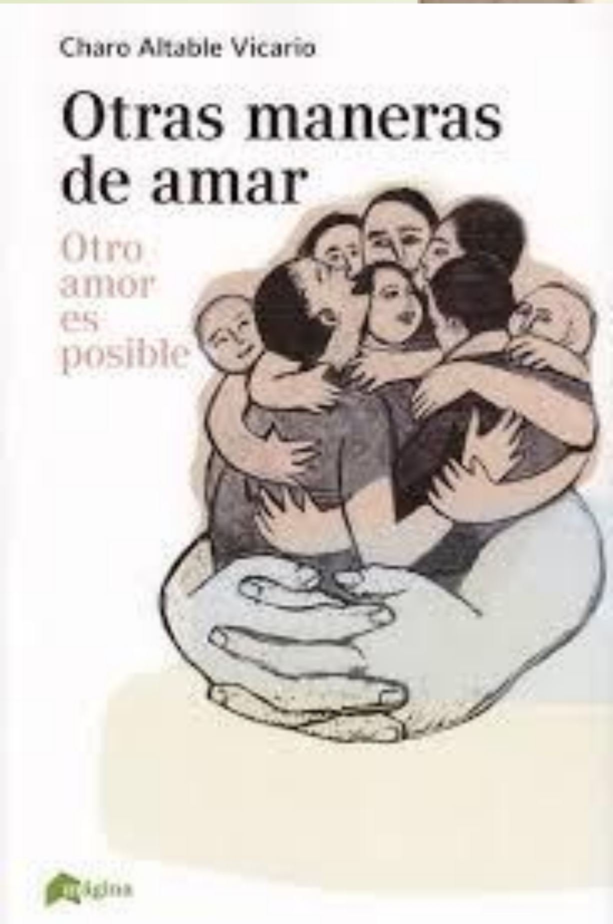

Los senderos de Ariadna. Transformar las relaciones mediante la coeducación emocional (2010)

Otras maneras de amar. Otro amor es posible (2018)

Charo Altable Vicario. Ed. Octaedro-Mágina

- Estilo: ensaio
- Tema: modelo de botrato
- Destino : para o profesorado
- Observacións: desconstrución de relacións tóxicas

Abrazar la diversidad. Propuestas para una educación libre de acoso homofóbico y transfóbico (2017)

José Ignacio Pichardo Galán (coord.). Ed. Ministerio de Sanidade

- Estilo: guía de 184 páx.
- Tema: diversidade afectivo-sexual, diversidade de xénero, acoso diversifóbico
- Destino : profesorado
- Observacións: manual de cabeceira LGBTI, descargable na rede en formato interactivo, marco teórico, indicadores para detectar o acoso, recomendacións para as familias, recursos didácticos comentados

Masculinidades. Materiales para la formación y el debate (2017)

- Estilo: manual de divulgación teórica
- Tema: masculinidades, estereotipos de xénero masculinos
- Destino : profesorado
- Observacións: descargable na rede: http://educagenero.org/masculinidades-materiales-para-la-formacion-y-el-debate , o cap. 2 dedícao á diversidade sexual e as masculinidades

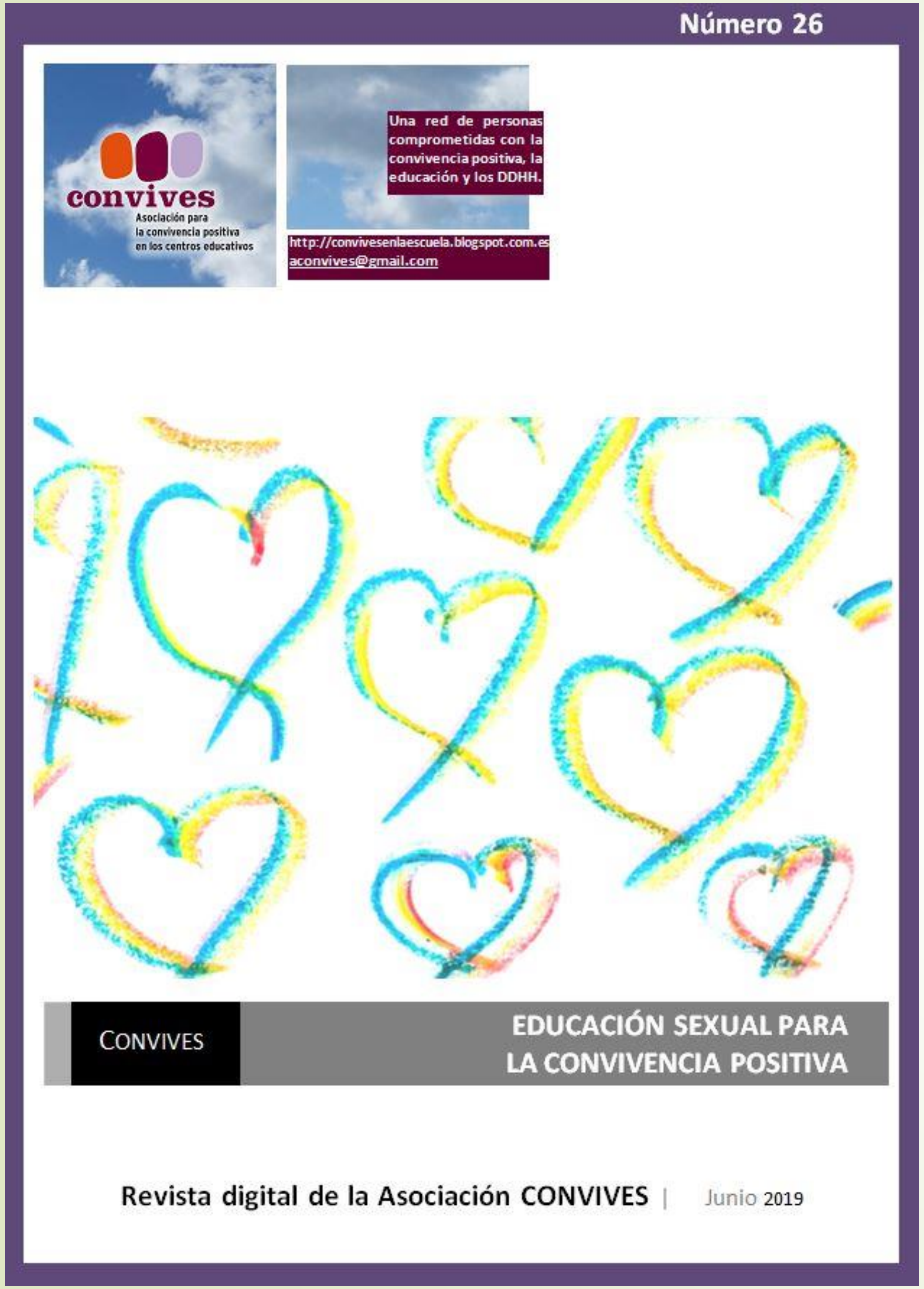

Revista Convives núm. 26. Educación sexual para la convivencia positiva (2019)

- Estilo: revista de divulgación educativa
- Tema: educación afectivo-sexual, enfoque positivo
- Destino : profesorado
- Observacións: descargable na rede: http://convivesenlaescuela.blogspot.com/2019/06/convives-26-educacion-sexual-para-la.html

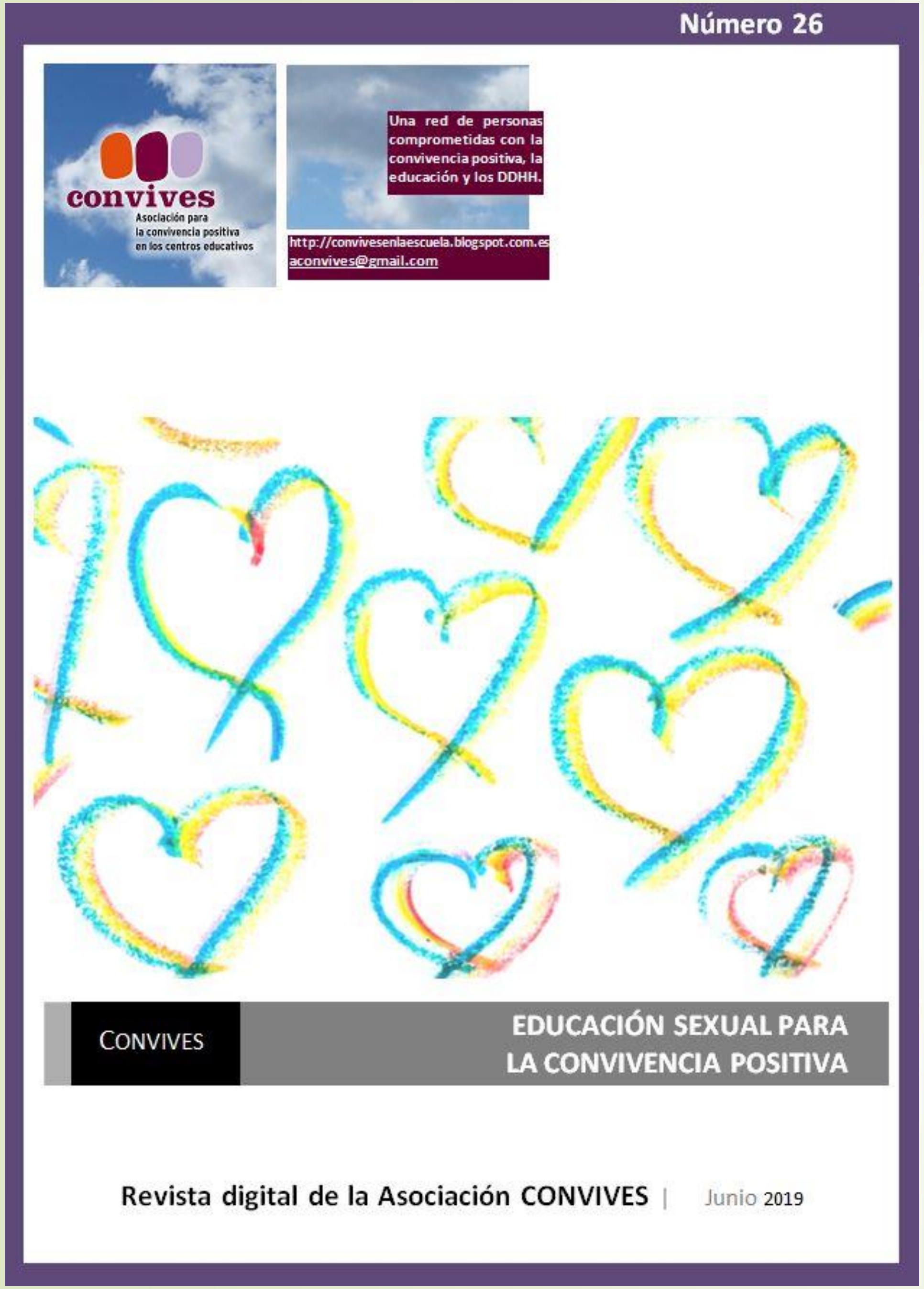

Política sexual (2019)

Kate Millet. Ed. Cátedra (col. Feminismos)

- Estilo: revista de divulgación educativa
- Tema: educación afectivo-sexual, enfoque positivo
- Destino : profesorado
- Observacións: descargable na rede: http://convivesenlaescuela.blogspot.com/2019/06/convives-26-educacion-sexual-para-la.html

Para profesorado de infantil y primaria

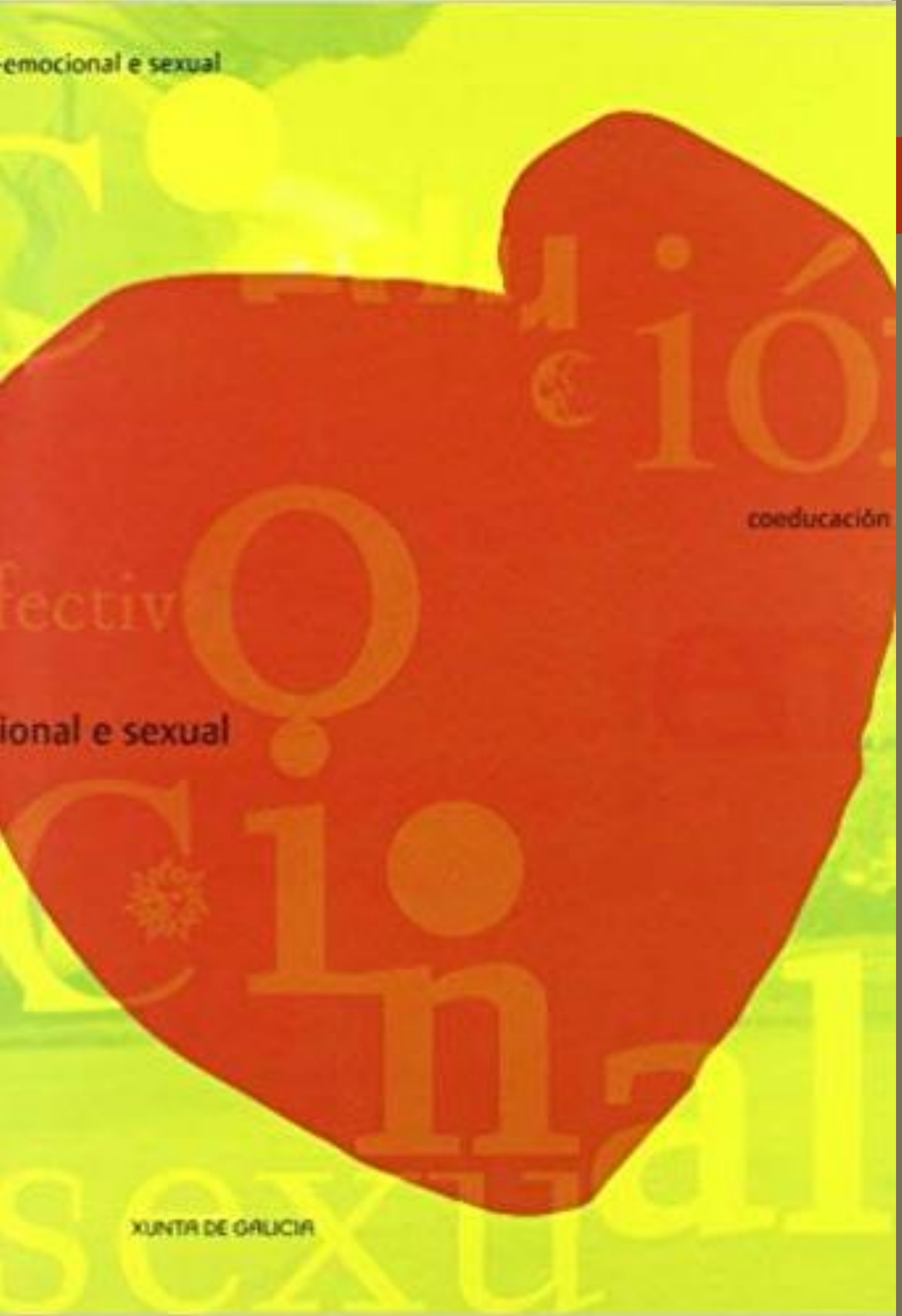

Coeducación afectivo-emocional e sexual (2008)

Lola Ferreiro Díaz (coord.). Ed. Xunta de Galicia

- Estilo: manual
- Tema: sexualidade na infancia, metodoloxía de intervención na aula
- Destino: para o profesorado de infantil e primaria
- Observacións: inclúe CD-ROM, amplo marco teórico, sinala obxectivos.

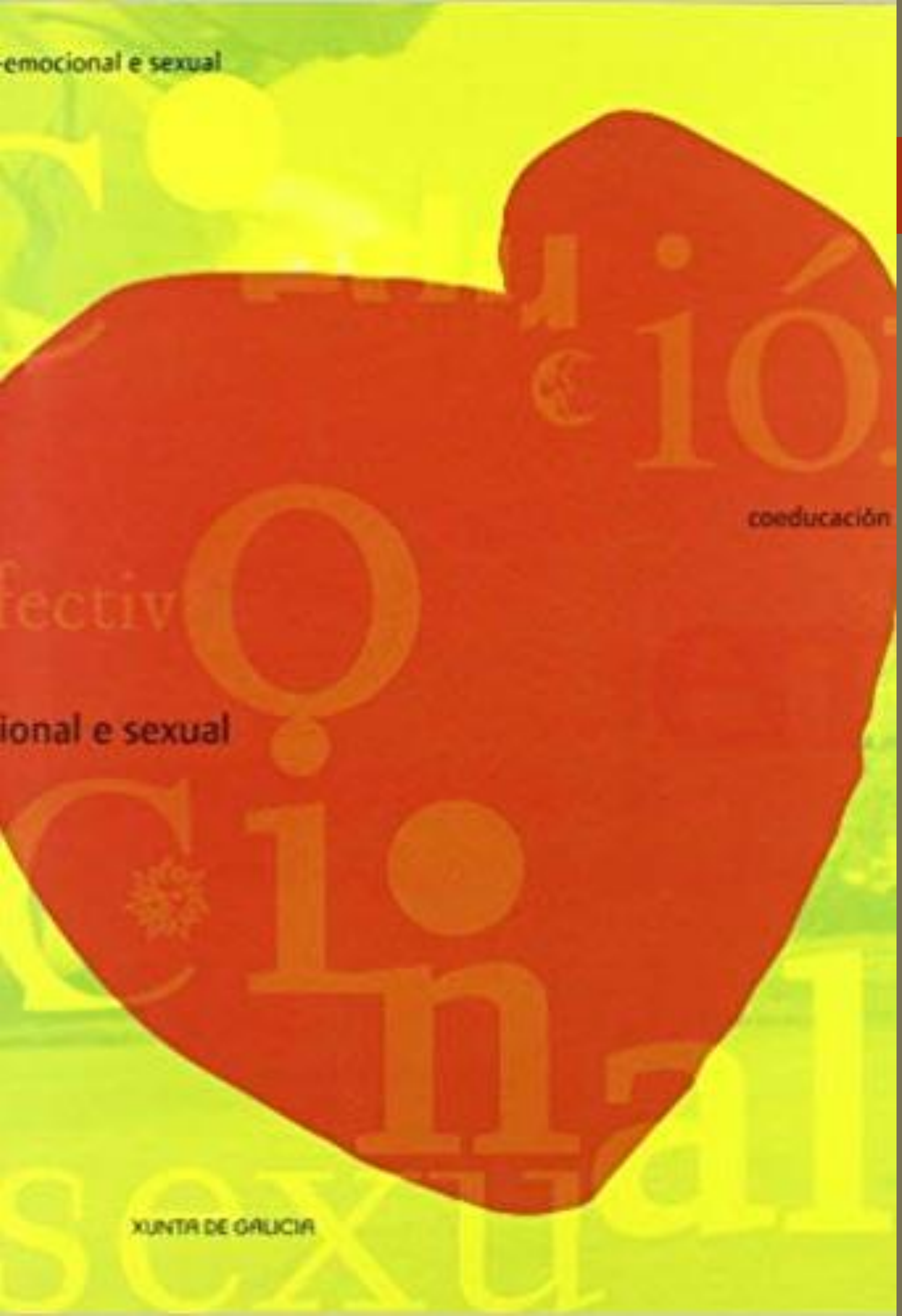

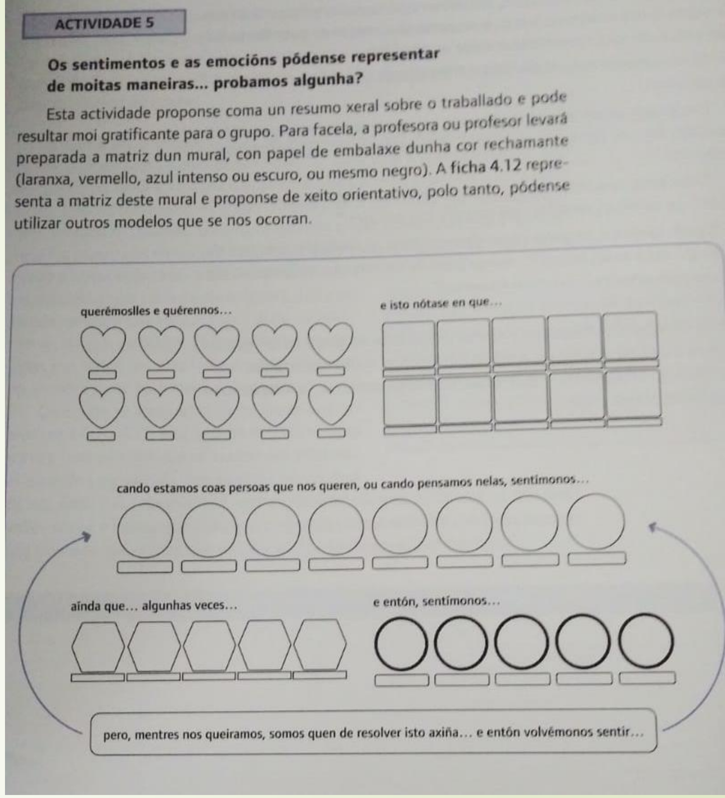

ACTIVIDADE 5

Os sentimentos e as emocións pódense representar de moitas maneiras... probamos algunha?

Esta actividade proponse coma un resumo xeral sobre o traballado e pode resultar moi gratificante para o grupo. Para facela, a profesora ou profesor levará preparada a matriz dun mural, con papel de embalaxe dunha cor rechamante (laranxa, vermello, azul intenso ou escuro, ou mesmo negro). A ficha 4.12 representa a matriz deste mural e proponse de xeito orientativo, polo tanto, pódense utilizar outros modelos que se nos ocorran.

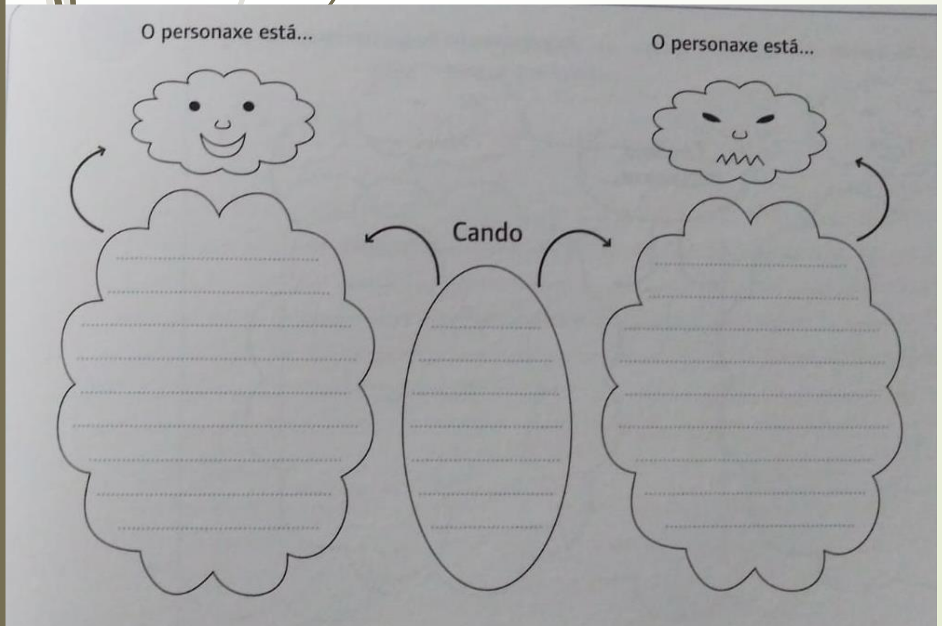

Coeducar en la escuela infantil. Sexualidad, amistad y sentimientos (2015)

Xabier Iturbe. Ed. Graó

- Estilo: guía
- Tema: sexualidade na infancia, reprodución vs. feito sexual humano, alfabetización emocional, regulación emocional, curiosidade sexual, xogos infantís
- Destino: para o profesorado de infantil
- Observacións: marco teórico, proposta de actividades

Para profesorado de secundaria

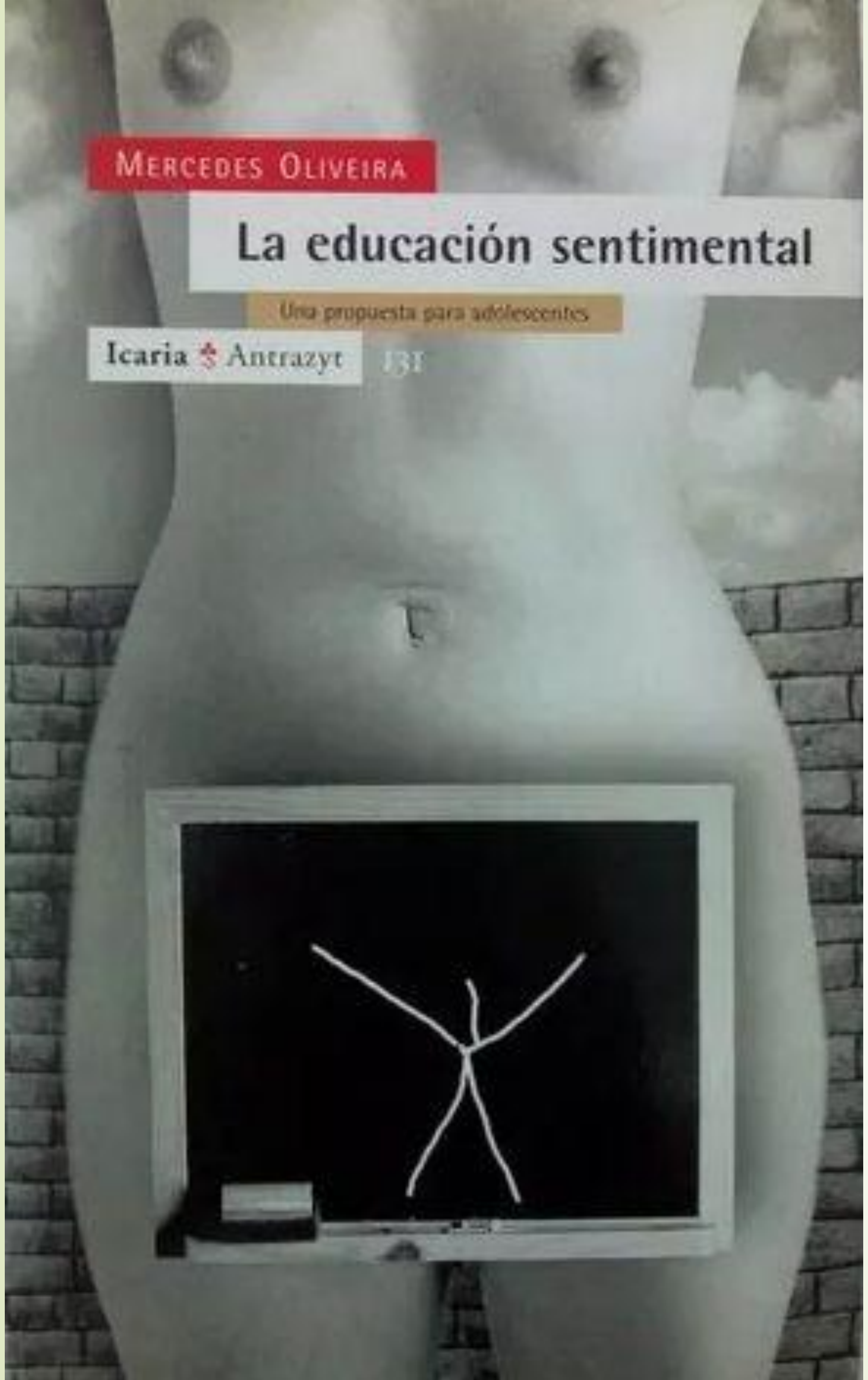

La educación sentimental. Una propuesta para adolescentes (1998)

Mercedes Oliveira. Ed. Icaria

- Estilo: divulgativo
- Tema: o amor, mitos do amor romántico, diversidade afectivo-sexual, relacións e redes, pornografía, maltrato, bo trato
- Destino : para o profesorado
- Observacións: manual de cabeceira

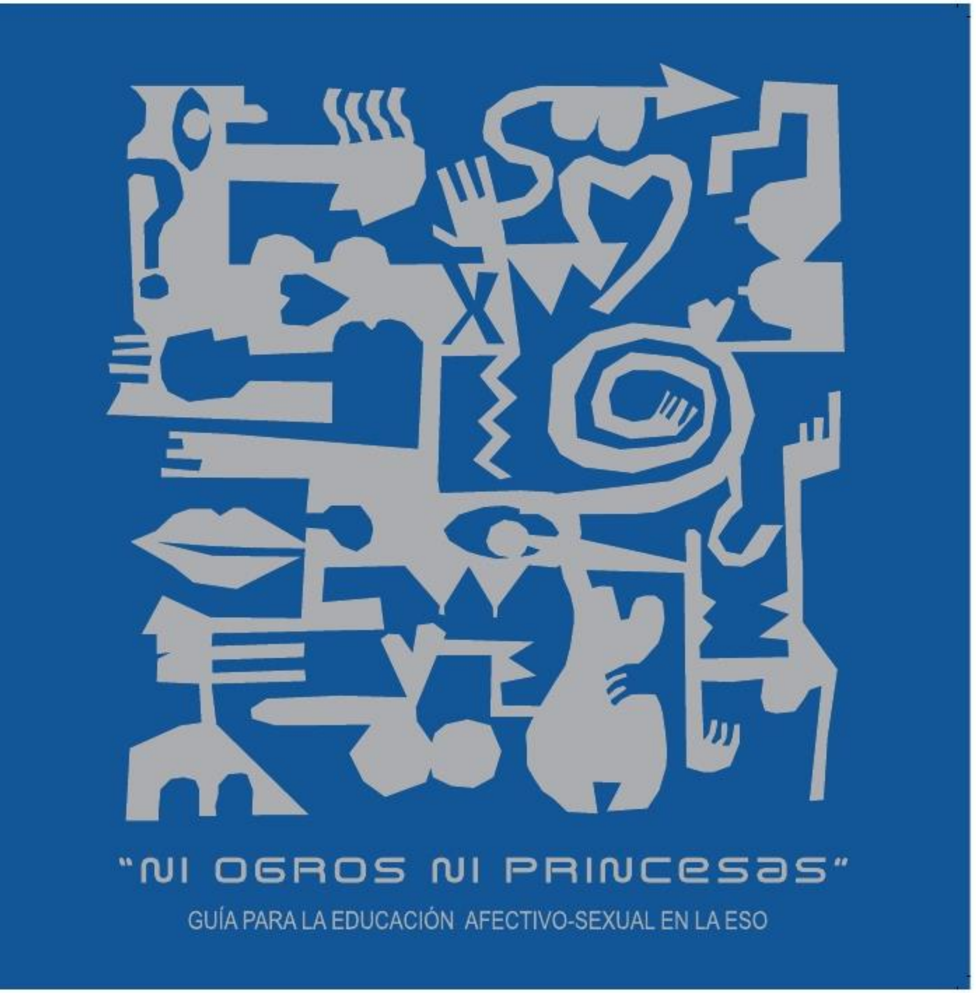

Ni ogros ni princesas. Guía para la educación afectivo-sexual en la ESO(2007)

VV.AA. Ed. Principado de Asturias

- Estilo: manual de aula
- Tema: autocoñecemento, autoestima, corpo, bo trato, corresponsabilidade, imaxe corporal, amor, etc.
- Destino : para o profesorado da ESO
- Observacións: actividades por sesións para cada nivel da ESO, moi completo, 12 sesións por nivel, ideal para titoría

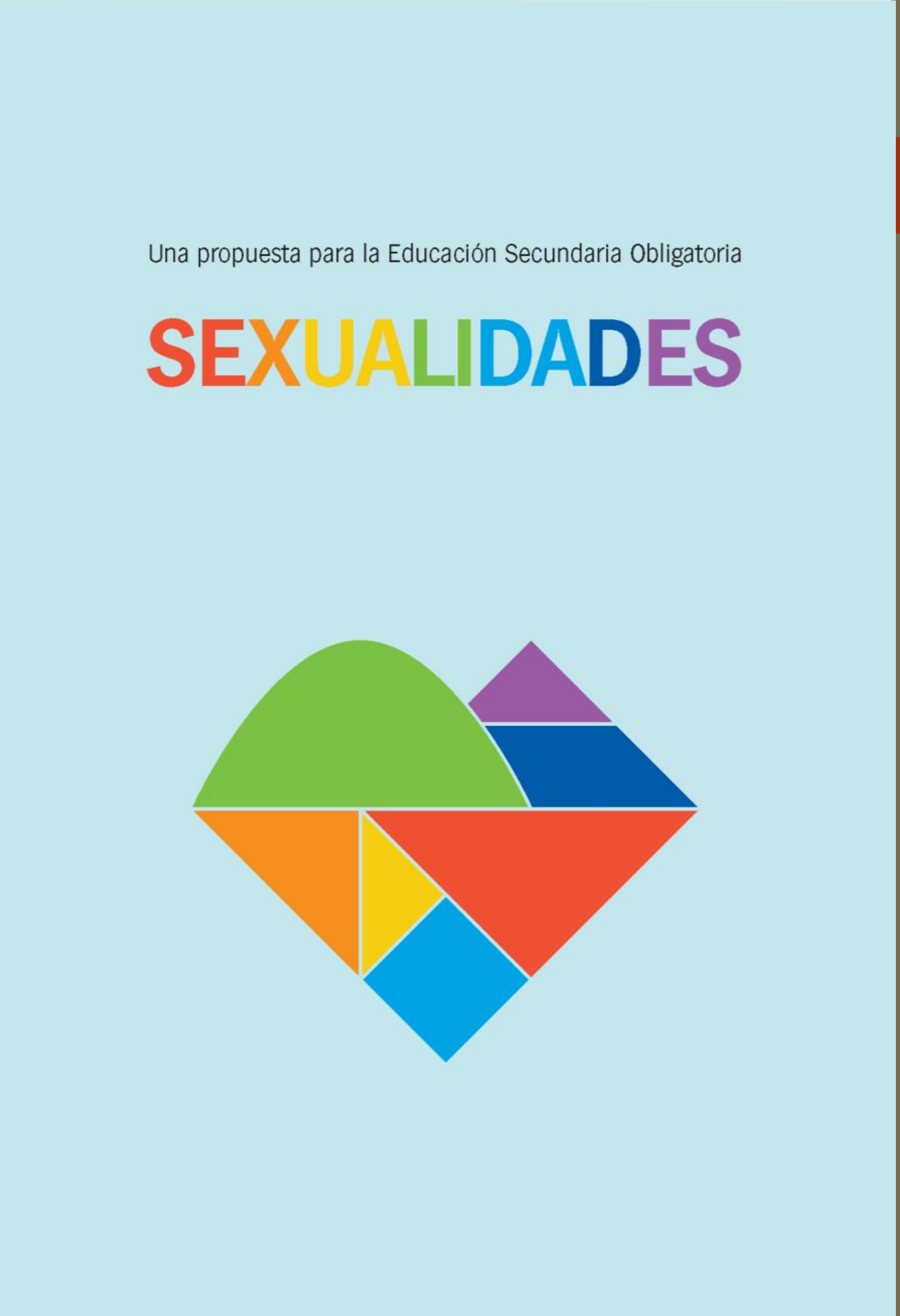

Sexualidades. Una propuesta para la ESO (2019)

VV.AA. Ed. Principado de Asturias

- Estilo: manual de aula
- Tema: autocoñecemento, autoestima, corpo, bo trato, corresponsabilidade, imaxe corporal, amor, etc.
- Destino : para o profesorado da ESO
- Observacións: actividades por sesións para cada nivel da ESO, moi completo, 12 sesións por nivel, ideal para titoría

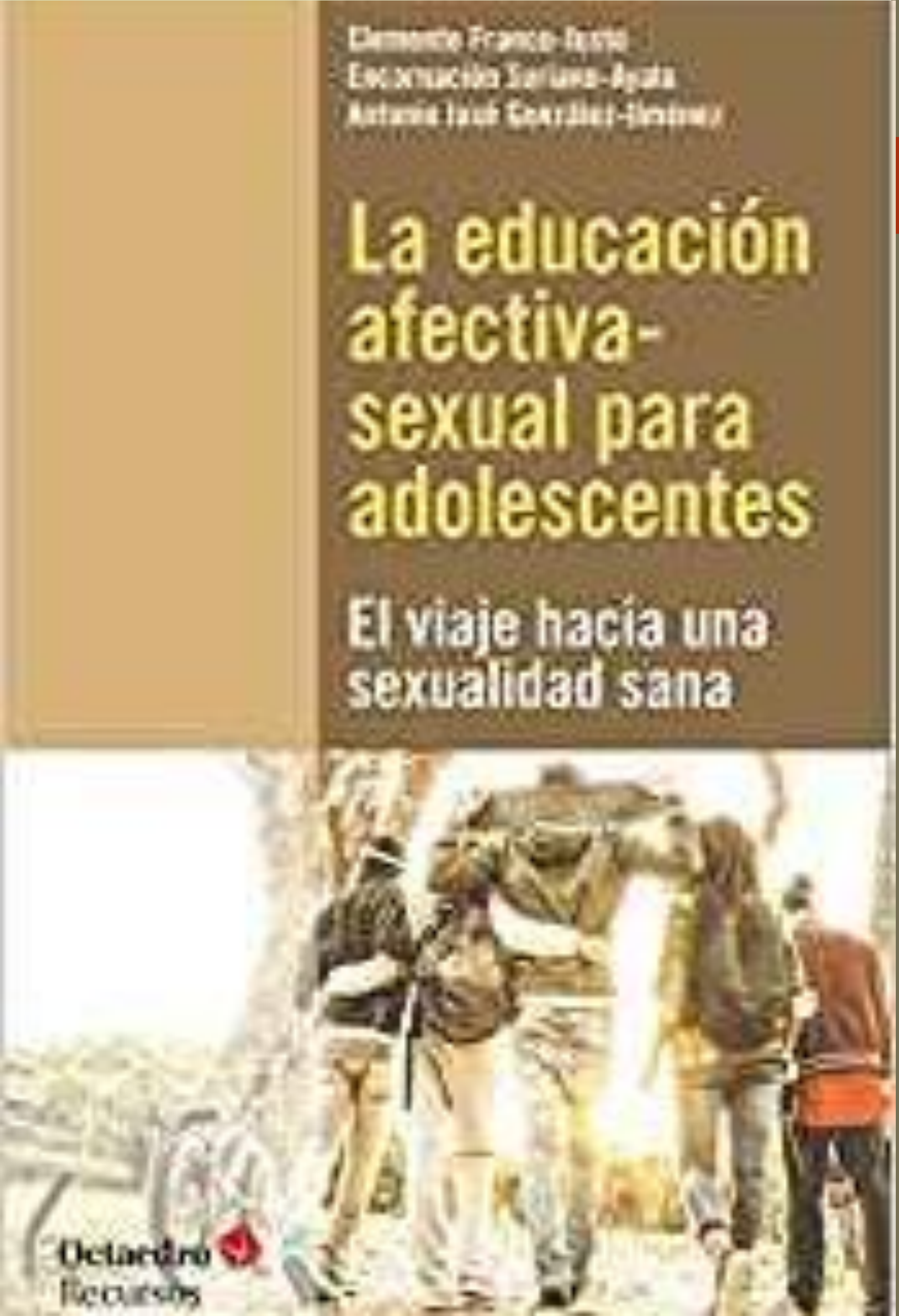

La educación afectiva-sexual para adolescentes. El viaje hacia una vida sana (2017)

VV.AA. Ed. Octaedro

- Estilo: manual, breve
- Tema: autocoñecemento, expresión emocional, empatía, expresión dos afectos, relación de parella
- Destino : para o profesorado de primaria e secundaria
- Observacións: non indica franxa de idade, programa idóneo para titoría, realización progresiva.

Igualdad en la diversidad. Guía didáctica de ciudadanía con perspectiva de género (2017)

VV.AA. Ed. Fuhem Ecosocial

- Estilo: manual
- Tema: educación para a cidadanía
- Destino : para o profesorado de 3º e 4º da ESO e bacharelato
- Observacións:descargable na rede, educación para a cidadanía

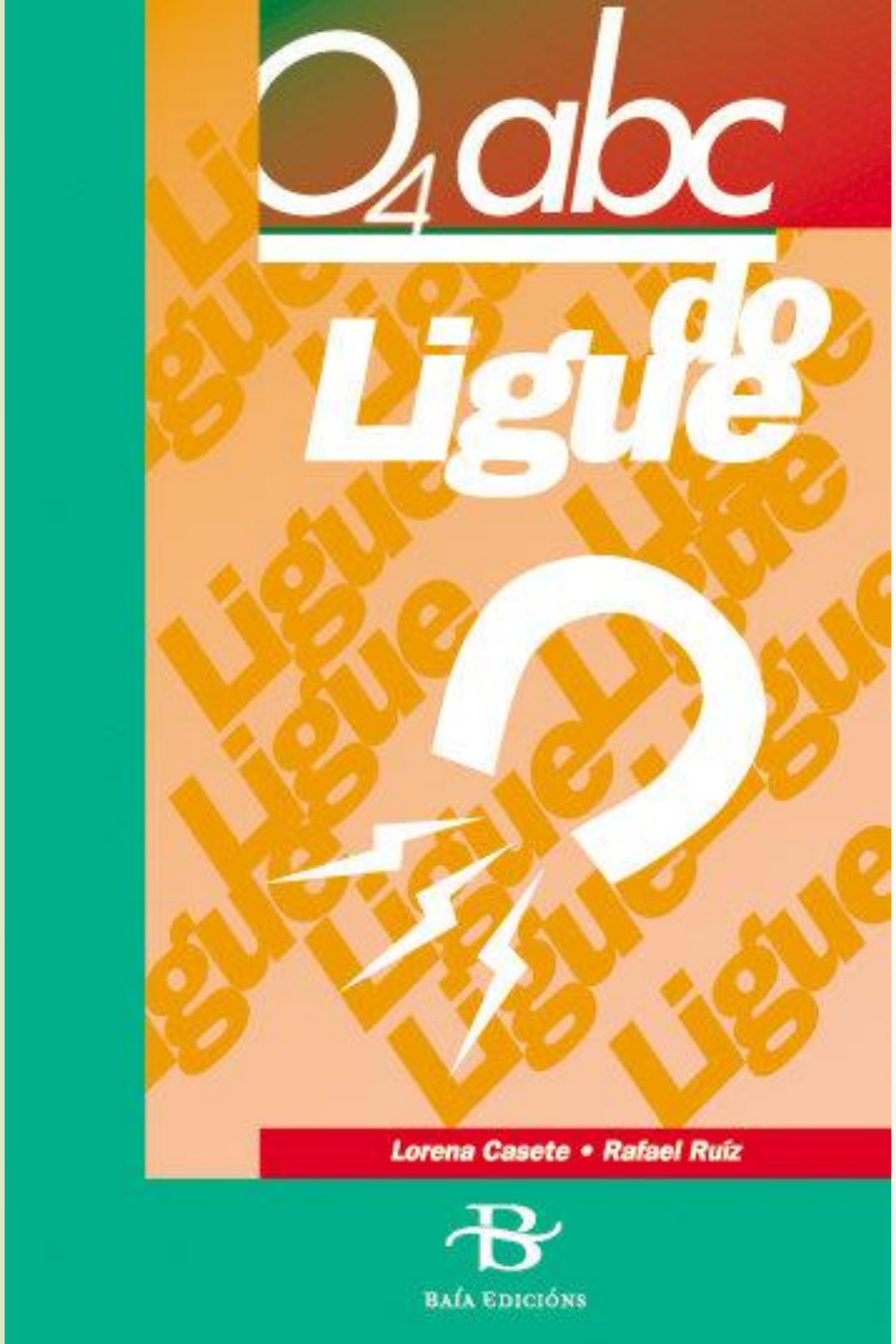

O abc do ligue. A comunicación sentimental (1997)

Lorena Casete e Rafael Ruíz. Ed. Baía

- Estilo: manual moi breve
- Tema: comunicación emocional
- Destino : para o profesorado e alumnado de secundaria
- Observacións: non ten en conta o desenvolvemento actual das novas tecnoloxías e das novas formas de comunicación, ofrece ferramentas e un enfoque que non figura noutros manuais.

Tu sexo es tuyo. Todo lo que has de saber para disfrutar de tu sexualidad (2006)

Silvia de Béjar. Ed. Planeta

- Estilo: divulgativo, libro de peto
- Tema: sexualidade
- Destino : para o profesorado, adultos
- Observacións: bestseller.

Graduando violencias cotidianas. La construcción social de las relaciones amorosas y sexuales en la adolescencia (2014)

Carmen Ruiz Repullo. Ed. Junta de Andalucía

- Estilo: manual
- Tema: relacións adolescentes, socialización diferencial, mitos do amor romántico, violencia de xénero
- Destino : para o profesorado
- Observacións: imprescindible, aparato teórico, guía didáctica (4 bloques: relacións amorosas, modelos de atracción, relacións afectivo-sexuais, redes sociais)
  ex. "La pareja es un negocio" (bloque 1, dinámica 8)

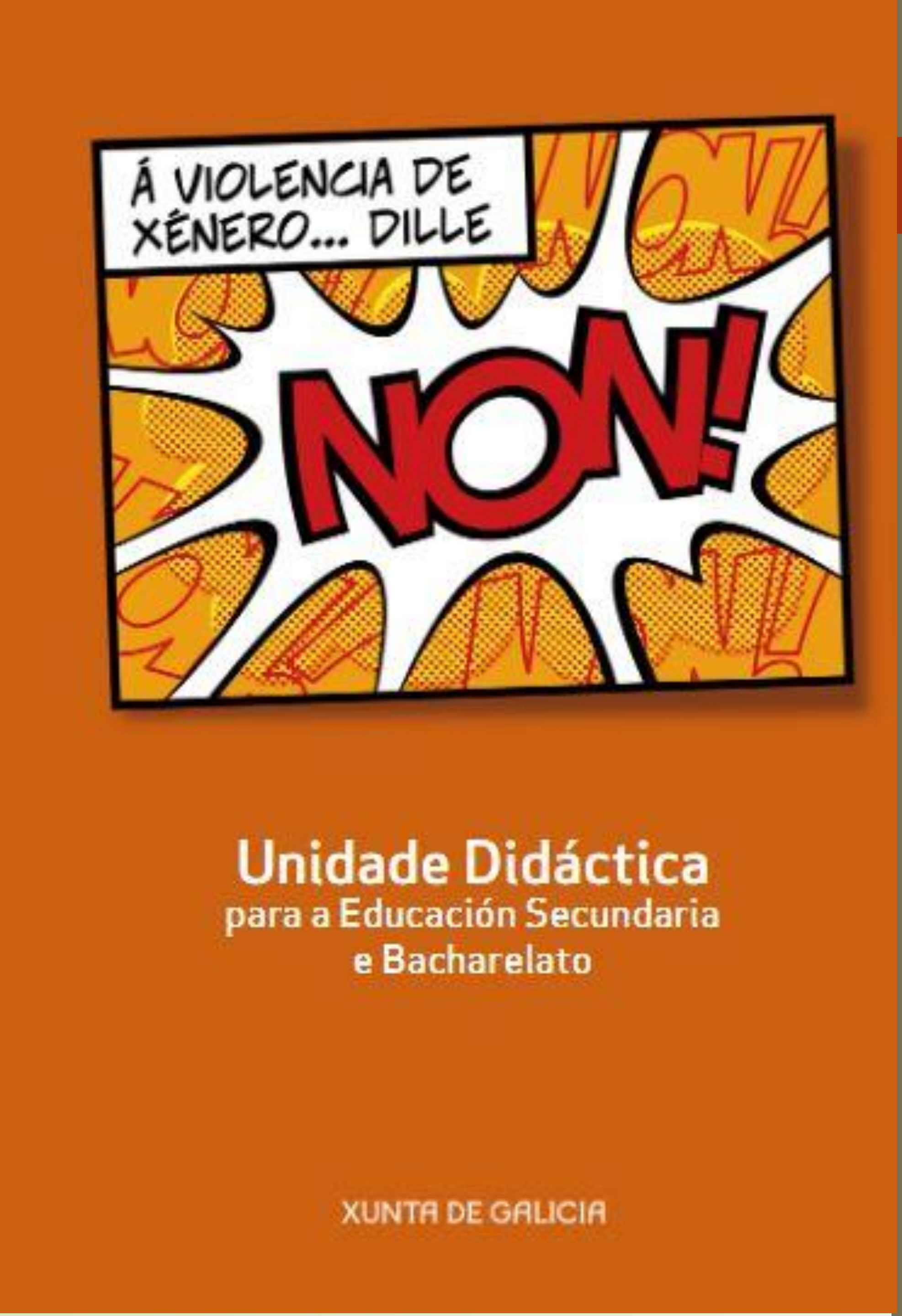

Á violencia de xénero dille non. Unidade didáctica para a educación secundaria e bacharelato (2019)

Ed. Secretaría Xeral de Igualdade

- Estilo: unidade didáctica
- Tema: relacións tóxicas
- Destino : para o profesorado de ESO e bach
- Observacións: novidade

Guía para profesionales ante chicas adolescentes que sufren violencia de género: saber mirar, saber acoger, saber acompañar (2014)

Paola Fdez. Zurbarán. Ed. Instituto Andaluz de la Mujer

- Estilo: guía
- Tema: crenzas e mitos sobre a violencia de xénero na adolescencia, detección (indicadores), intervención, acompañamento, autocoidado docente
- Destino : para o profesorado
- Observacións: imprescindible, aparato teórico, guía didáctica (4 bloques: relacións amorosas, modelos de atracción, relacións afectivo-sexuais, redes sociais)
ex. "La pareja es un negocio" (bloque 1, dinámica 8)

Para alumnado de infantil e primaria

Cuéntamelo todo. 101 preguntas realizadas por niños y niñas sobre un tema apasionante (2016)

VV.AA. Ed. Takatuka

- Estilo: álbum ilustrado
- Tema: sexualidade
- Destino : a partir de 8 anos
- Observacións: a partir dunha pregunta real dáse unha explicación adaptada á infancia, pódese ler na praia

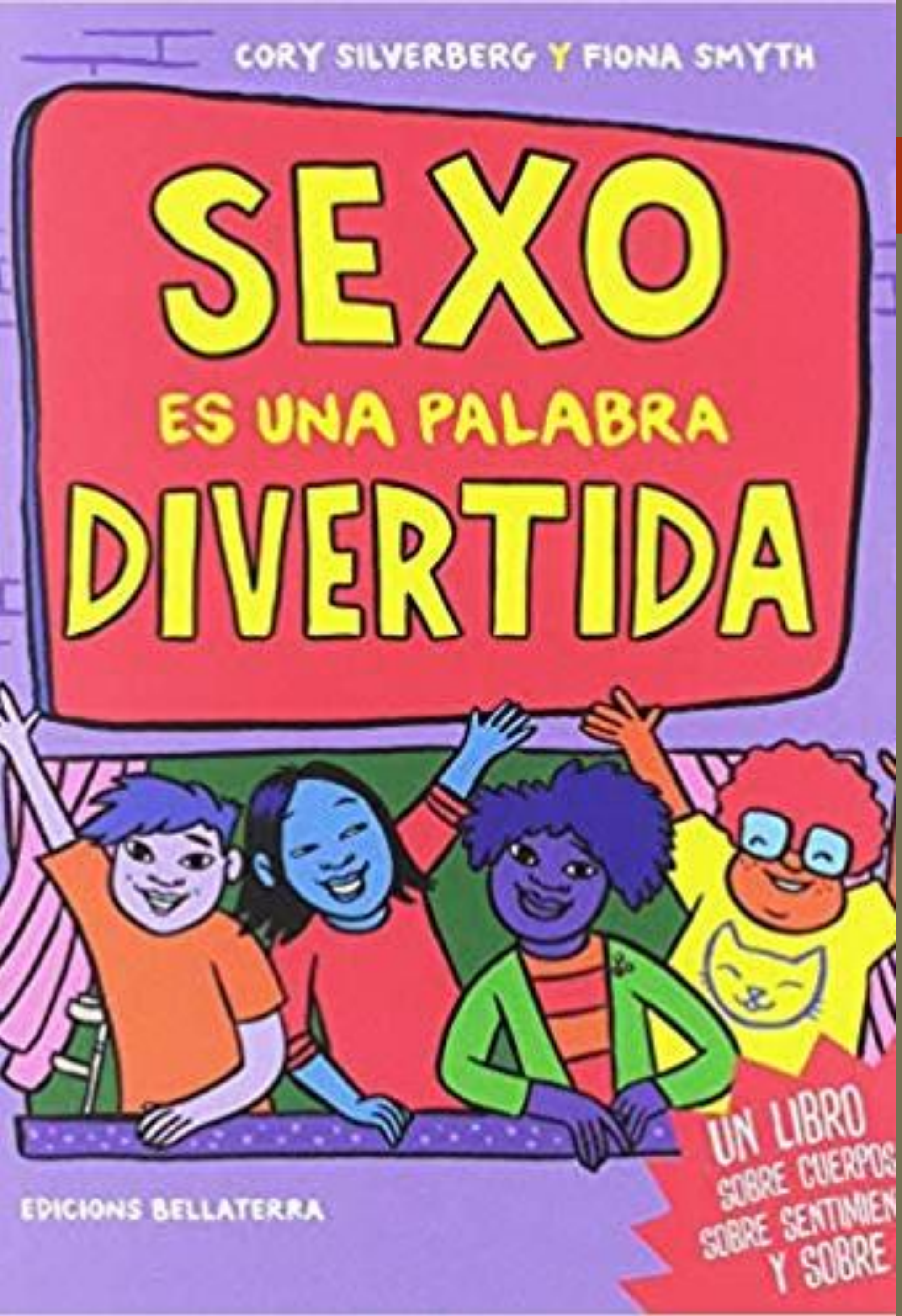

Sexo es una palabra divertida (2019)

VV.AA. Ed. Bellaterra

- Estilo: álbum ilustrado
- Tema: sexualidade
- Destino : primaria
- Observacións: atractivo, divertido, exitoso

Para alumnado de secundaria

O diario vermello de Carlota (2004, 2006)
Gemma Lienas

O diario vermello de Flanagan (2006)
Andreu Martín e Jaume Ribera

Ed. Galaxia

- <u>Estilo</u>: narrativa
- <u>Tema</u>: sexualidade adolescente
- <u>Destino </u>: alumnado de secundaria
- <u>Observacións</u>: bestseller

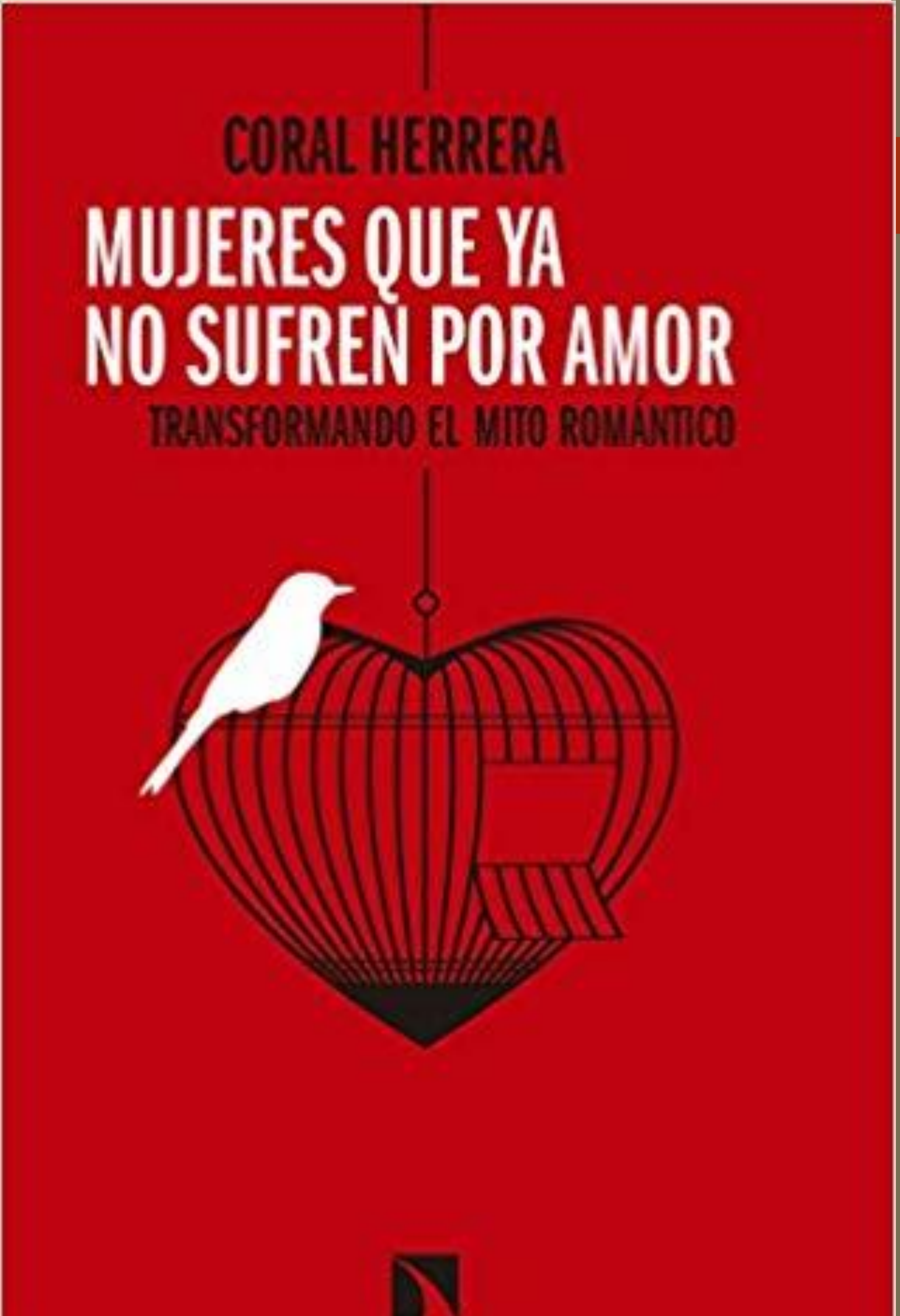

Mujeres que ya no sufren por amor. Transformando el mito romántico (2018)

Coral Herrera. Ed. Catarata

- Estilo: divulgativo
- Tema: maltrato, mitos do amor romántico
- Destino : profesorado, alumnado de bacharelato
- Observacións: atractivo, divertido, exitoso

Moitas grazas pola vosa participación

Contacto: 881 997 598

asesoria.igualdade@edu.xunta.gal